

STAV OLAV

KATOLSK TIDSSKRIFT FOR RELIGION OG KULTUR

Redaktørens hjørne - av biskop Bernt Eidsvig

Bernard av Clairvaux' femte julepreken

Paven og liturgien

Med ryggen mot menigheten?

Krusifiksdommen i Strasbourg

Thomas Aquinas

Moderne kvinner under slør og flagrende gevanter

Frans av Assisi

Personalordinariater for eks-anglikanere

Berlinmurens fall

Nr. 5 & 6 – 2009. Årg. 121

Innholdsfortegnelse

3	Redaktørens hjørne: Av biskop Bernt Eidsvig	47	Personalordinariater for eks- anglikanere som blir katolikker Av p. Fredrik Hansen
6	Bernard av Clairvaux' Femte Julepreken Av Erik Varden OCSO	51	Berlinmurens fall Av msgr. Torbjørn Olsen
10	Paven og liturgien Av Ole Martin Stammestrø	59	Bokomtale: Lars Roar Langslet – Vevisere Av biskop Bernt Eidsvig
16	Med ryggen mot menigheten? Av Sigurd Hareide	61	Bokomtale: P. Arnfinn Haram OP – Tre florentinarar Av Olav Hovdelien
20	Krusifiksdommen i Strasbourg Av Håkon Bleken	63	Bokomtale: Øystein Morten – Stavkyrkja i Eidsborg Av Sigurd Hareide
25	Thomas Aquinas Av Lars Roar Langslet	66	Debatt
30	Moderne kvinner under slør og flagrende gevanter Av sr. Else-Britt Nilsen OP		
39	Frans av Assisi Av Liv Benedicte Nielsen		

Utgiver: Oslo katolske bispedømme.
Akersveien 5, 0177 Oslo. Tlf.: 23 21 95 00.
E-post: tidsskrift@katolsk.no
Signerte artikler står for forfatterens egen regning.

Redaktør dette nummer:
Biskop Bernt Eidsvig Can.Reg. av Oslo

Redaksjonssekretær dette nummer:
Kristine Dingstad

Redaksjonsmedlemmer: Olav Egil Aune, p. Arnfinn
Haram OP, Hanne Andrea Kraugerud, Brynjulv
Norheim og Øvind Varkøy.

Redaksjonsråd: Håkon H. Bleken, p. Arne Fjeld OP,
Sigurd Hareide, Nils Heyerdal, Henning Laugerud,
sr. Else Britt Nilsen OP og Magdalene Thomassen.

Faste medarbeidere: Janne Haaland Matlary og
Kåre Langvik-Johannessen.

Abonnement: Årsabonnement kr. 300,- (Norge)/
kr. 325,- (øvrige europeiske land)/kr. 345,-
(andre verdensdeler). Bankgiro: 3000 20 01485.
(IBAN No 8130002001485, BIC Plus No 22)

Redaksjonsslutt: 10. september 2009
Design: Molvik grafisk AS, Asgeir Dahlby
Trykk: Molvik grafisk AS

Veien videre

På mitt kontor har jeg et komplett sett av Norges visstnok eldste tidsskrift, St. Olav (inntil 1917 St. Olaf). Tre og en halv hyllemeter fyller de, og det går sjelden en uke uten at minst ett av bindene har vært konsultert.

Jeg ble kjent med tidsskriftet på lesesalen på Rjukan bibliotek i midten av 1960-årene. Det ble tydeligvis lest med interesse av mange i denne kommune med tre katolske innbyggere. Men, dette var tiden etter konsilet. Den katolske kirke figurerte stadig i nyhetene, og St. Olav hadde glimrende skribenter: Hallvard Rieber-Mohn, Erik Gunnes og Åge Rønning, for bare å nevne redaktørene. I deres tid ble den polemiske genre lagt bort. De hadde viktigere ting fore: De ville forklare hvorledes Kirken tenker, lærer og forstår verden. For første gang i moderne tid var katolisismen gjenstand for almindelig positiv nysgjerrighet i Norge. St. Olav gav svar på folks spørsmål, på et nivå som kunne gjøre hovedstadens kulturredaktører misunnelige.

Med dette mener jeg ikke å si at St. Olav tidligere hadde vært lite leseverdig. Biskop Fallize, som grunnla bladet, var en profesjonell presseman i sitt hjemland Luxemburg, en førsteklasses skribent og en fryktet polemiker. En god del av de usignerte kommentarer i de første årganger er nok ført i pennen av ham. Han utfordret selvsagt den lutherske geistlighet, men lovet at “vor polemik skal endog, saa ofte det lar sig gjøre, faa et rent fredsommeligt anstrøg”. Det ble ikke så veldig ofte. Fallize forfattet sannsynligvis også bladets ukentlige utenrikspolitiske oversikt. Det manglet ikke på innsikt og kunnskap, heller ikke på politisk klokskap. Her var han ikke redd for å formulere liberale standpunkter, i sitt forsvar av ytringsfriheten – Bismarck får gjennomgå – og når det gjaldt kvinnenes stemmerett, for å nevne to eksempler. Ganske eiendommelig blir det derfor når

Tiden er kommet for et nytt oppbrudd for St. Olav. For mange av leserne vil dette ikke være et gledens budskap.

han – efter alt å dømme nyttesløst – forbyr norske katolikker å lese bøker og aviser forfattet av protestanter; for ham var dette tydeligvis et spørsmål om sannhet eller løgn. Det siste ville han ikke utsette sin hjord for.

I sin lange historie har St. Olav forandret og fornyet seg mange ganger. I perioder har det vært deprimerende innadvendt, for ikke å si elendig skrevet. Andre årganger er ennå høyst leseverdige. I mellomkrigstiden satte Sigrid Undset, Lars Eskeland og Karl Kjelstrup sine krefter inn for å lage et godt tidsskrift. Den gang var polemikk og apologetikk nødvendig både for Kirkens ry og for de 3000 troendes selvfølelse, og St. Olav leverte begge deler – velskrevet og med vilje til saklighet.

Tiden er kommet for et nytt oppbrudd for St. Olav. For mange av leserne vil dette

Broen foretar fra årsskiftet en navneendring til St. Olav – katolsk kirkeblad.

ikke være et gledens budskap. Jeg ber disse godta at bladet i sin nuværende form er blitt for kostbart for Oslo katolske bispedømme. Mange abonnenter er falt fra i de siste årene, og bare få er kommet til. Når redaktøren nylig sa opp, fant vi med tungt hjerte ikke tilstrekkelig grunn til å lyse stillingen ut på ny.

Broen foretar fra årsskiftet en navneendring til St. Olav – katolsk kirkeblad. Hvert nummer blir utvidet med åtte sider, slik at det også blir plass til noe

fordypningsstoff, og bladet vil fremdeles sendes gratis til alle katolske husstander i landet, samt andre interesserte. Dagens St. Olav-abonnenter som ikke mottar Broen, vil selvsagt fra nyåret motta “nye St. Olav” – dog nu gratis. Broens redaktør, Heidi Øyma, blir St. Olavs redaktør, og hennes medarbeidere blir St. Olavs medarbeidere. Kirkebladet Broen opphører i sin nuværende form, men preg og innhold blir lett gjenkjennelig i det nye St. Olav. Jeg har full tillit til at Broens redaksjon er oppgaven mektig og at leserne vil få grunn til å glede seg over et fyldigere og mer innholdsrikt blad. For å bøte på savnet av det nuværende St. Olav, vil vi fra neste år av få et St. Olav årsskrift. Vi ønsker å presentere visjoner og planer for dette om kort tid.

For det nye St. Olav har jeg tre ønsker: (1) At St. Olav forklarer den katolske tro slik at den kan forstås av mennesker av god vilje. Katolsk apologetikk er nødvendig. (2) At bladet observerer og kommenterer norsk kirkeliv. (3) At St. Olav forblir åpent for kritikk og debatt.

Jeg ønsker å rette en stor takk til tidsskriftets mange redaktører, medarbeidere og lesere gjennom årene. Jeg takker også alle som i 50 år har gjort Broen til et stadig mer spennende og leserverdig tidsskrift, og ønsker Heidi Øyma og det nye St. Olavs redaksjon Guds rike velsignelse. ■

*Oslo, 27. november 2009
+ Bernt Eidsvig*

Ståle Johannes Kristiansen og Svein Rise (red):

MODERNE TEOLOGI

- TRADISJON OG NYTENKNING

HOS DET 20. ÅRHUNDRETS TEOLOGER

Høyskoleforlaget 2008 – Kr. 618.- – 750 sider

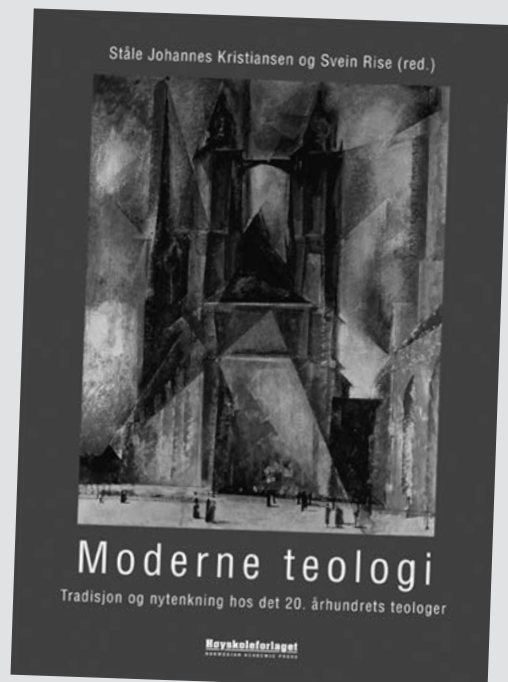
Det 20. århundre fremstår som et av de mest skapende århundrer i teologiens historie. Ikke minst kjennetegnes perioden av imponerende enkeltprestasjoner fra fremstående teologer, som på hver sin måte søkte å fornye den teologiske tenkningen – dels gjennom revitalisering av tradisjonen og dels ved spenstig nytenking. I antologien *Moderne teologi* presenteres de mest sentrale av disse teologene gjennom 48 enkeltportretter, skrevet av nordiske, engelske og amerikanske bidragsytere. Sammenlignet med oversiktsverker av samme format, utmerker boken seg med et bredere økumenisk perspektiv: Hovedfigurantene fra alle de tre teologiske tradisjonene – protestantisk, ortodoks og katolsk – er representert.

Av fremtredende katolske teologer finner man her portretter av blant andre Henri de Lubac, Yves Congar, Karl Rahner, Hans Urs von Balthasar og Joseph Ratzinger.

Alle portrettene inkluderer biografi og utdypning av teologiske nøkkeltanker og plasserer den aktuelle figuranten innenfor århundrets teologiske diskurs.

Det siste perspektivet utvides gjennom bokens oversiktsartikler om blant annet postmoderne teologi, frigjørings-teologi, feministteologi, Radical Orthodoxy og økumenisk teologi. 1900-tallets teologiske tenkning har også mot-

tatt viktige impulser fra andre faggrener, ikke minst fra kontinental filosofi. Dette forholdet blir belyst i kapitlet teologi, filosofi og litteratur, med portretter av filosofer og litterater som Paul Ricoeur, Edith Stein, C.S. Lewis, Northrop Frye, G.K. Chesterton, Jacques Maritain og Jean-Luc Marion.

Bernard av Clairvaux’ Femte Julepreken

Et trekk som kan gjøre en middelaldersk tekst vanskelig tilgjengelig for moderne, vestlige lesere, er mangelen på lineær fremdrift. Vi forventer at et foredrag eller en preken skal frakte oss fra A til B. Vi ønsker oss en innledning, en utlegning og et sammendrag. Vi håper å fatte tekstens tema med større klarhet når siste side er nådd. Setter vi oss ned med en prekensamling fra middelalderen, er vi hensatt til en annen verden. Opplegget virker rotete, tilfeldig. Hyppige gjentakelser frister oss til å hoppe over noen linjer her og der, mens endeløse bibelsitater bent frem kan være irriterende: Vi vil komme til poenget! Mangen leser har tatt fatt på et bind av Bernard eller Beda med beste hensikt og høyeste forventning – og gitt opp etter noen timer.

AV ERIK VARDEN OCSO

Erik Varden OCSO er trappistmunk tilhørende Mount Saint Bernard Abbey, England. Han har doktorgrad i kirkehistorie fra St. John’s College, Cambridge, og studerer nå bysantinsk og syrisk patristikk ved Det pavelige orientalske institutt i Roma.

Hil vi høre en middelalderpreken slik den først ble forkynt, må vi foreta et par mentale justeringer. Først og fremst må vi vende oss til å høre flere stemmer i samklang. Predikantens metode er *symfonisk*. I stedet for en gjenkjennelig melodi i dur eller moll som lett lar seg plystre, byr han oss uventede harmonier. Et snev av bevisst dissonans gjør at vi lengter tilbake til grunn-tonen. I Bernard av Clairvaux’ Femte Julepreken, er grunntonen “trøst”. Bernard

henter begrepet fra 2 Korinterbrev 1,3, en tekst som opptrer i juleliturgien og innleder prekenen. Vi skjønner umiddelbart hva slags trøst det dreier seg om: Vi feirer Frelserens fødsel som et kjærtegn fra Guds Faderhånd. Men Bernard nøyer seg ikke med å beskrive okse og asen og Betlehems stjerne. Trøsten Paulus snakker om (“consolatio”), får ham til å tenke på trøsten Profeten Jesaja oppfordrer til (“consolamini”) i første vers av sitt førtiende kapittel, som

Kristi fødselsfest

Kirken mediterer over gjennom adventstiden. Og derved etableres en ny klangbunn. For *Trøstens Bok* (dvs. Deutero-Jesaja, kap. 40-55) er også boken om smertesmannen, om den Herrens forsmedde budbringer “uten skjønnhet”, som følger oss gjennom Den stille uke. Guds “trøst”, slutter Bernard, er et rop i påvente av svar – og midt på juledagen minner han oss om at menneskenes respons, etter noen betingede Hosanna-rop, lød: “Korsfest ham!” Vi kan ikke feire Guds Sønnens inkarnasjon uten å minnes velkomsten han fikk. Her ligger den tematiske nøkkel til betraktningene som følger. De hellige tre konger (som brakte gravritualets myrra sammen med gull og røkelse), Simeon (som forutså Marias smerte) og den barmhjertige samaritan (som usentimentalt viser mot volden i vår verden), kommer inn i bildet for å stille oss vesentlige spørsmål: Hvordan tar jeg det imot, dette barn som er oss født? Omfavner jeg Kristus i hans helhet, og derved min del i den synd som ble hans bane? Eller vil jeg ha ham bare til pynt, som en rød musset pjokk på en dyne, uten forstyrrende bilder av Gabbata og Golgota? Bernards preken nøder oss til samvittighetsgranskning.

Et annet homlietisk særpreg som ved første øyekast kan virke fremmed, er den prinsipielt *bokstavelige* tolkning av enkelte tekster. Det sies ofte at middelalderens eksegese drukner i symboler, og det stemmer at symbolske lesemåter spiller en vesentlig rolle. Men de forutsetter respekt for teksten *som den står*. For Bernard og hans samtidige, som for deres læremester Origenes, var Skriften en slags inkarnasjon av Guds evige Ord, og derfor gjenstand for den største andakt. Holdningen anskueliggjøres ved vår prekens forklaring av navnet “barmhjertighetenes Far”: “Pater misericordiarum”. Som flertallsord, forekommer

“barmhjertigheter” nesten like tullete på latin som på norsk. Moderne eksegese antar lett at det dreier seg om en hebraisme i Paulus’ greske ordbruk, som har blitt formidlet til latinen. Bernard, derimot, avstår fra å rasjonalisere. Han prøver isteden å forstå og utvikler på det grunnlag sitt andre nøkkelpoeng. Menneskets frelsesbehov, påpeker han, rammer både kropp og sjel, derfor må Guds barmhjertighet likeledes være tosidig. Guds barmhjertighet er uttrykk for hans vesen. Den er like endeløs og udefinerbar som Gud selv. Men ut fra vår erfaring, slik den kommer vår skapte virkelighet i møte, har barmhjertigheten to sider, åpenbart i Kristus: Ved hans menneskevorden i Marias liv fornyes vår natur og muliggjøres sjelens forening med Gud; ved hans oppstandelse fra de døde utslettes dødens makt, slik at også kroppen får oppreises i Gud til evig liv. Spørsmålet er om vi tar gaven imot. Julen, sier Bernard, stiller oss foran et konkret valg: mellom sykdom og helse, liv og død, natt og dag. Guds “trøst” står foran oss som en åpen dør. Går vi inn, eller trer vi tilside? Har vi mot til å anerkjenne vår fattigdom, vårt behov? Leser vi prekenen med disse retningslinjene i bakhodet, byr den oss et konsentrat av frelseshistorien, med et bibelsk perspektiv som strekker seg fra skapelsen til Åpenbaringsbokens “Kom, Herre Jesus!” Ingen julehygge, kanskje, men alvor og dramatisk intensitet i et mål som er høytiden verdig.

Bernards Preken

VELSIGNET ER GUD, VÅR HERRE JESU KRISTI FAR. HAN ER BARMHJERTIGHETENES FAR OG ALL TRØSTS GUD, SOM TRØSTER OSS I ALL VÅR TRENGSEL. Velsignet er Han som elsket oss med så overstrømmende kjærlighet at Han sendte

sin kjære Sønn, sitt velbehag, for å gi oss forsoning og stifte fred mellom seg og oss. Guds Sønn ikke bare formidler vår forsoning; han garanterer den. Brødre! Hva trenger vel vi å frykte, som har en så trofast megler? Med Ham som garantist, finnes ingen grunn til tvil. Men kanskje tenker du som så: "Hva er det dog for slags megler som fødes i en stall og legges i en krybbe, som svøpes som andre, gråter som andre, og ligger målløs som andre spedbarn?" Selv under disse omstendighetene, skal du se, er Han en storartet megler. Virksomt skaper han fred uten fakter. Det er sant at Han er målløs, men Han er det målløse Guds Ord, som ikke tier om det så er taust. "TRØST DERE, TRØST DERE", SIER HERREN VÅR GUD. Det er budskapet fra Immanuel, Gud-med-oss. Stallen forkynner det, krybben forkynner det; tårene og svøpet likeså. Stallen forkynner at den som er falt i hendene på røvere vil finne omsorg. Krybben forkynner næring for det falne menneske, som i Salmene kalles for et trekkdyr. Tårene og svøpet forkynner at blodige sår får renses og stelles. Kristus hadde ikke selv slike behov. Alt som skjer med ham, skjer for de utvalgte skyld, ikke for hans. "DE VIL HOLDE MIN SØNN I AKT", sier barmhjertighetenes Far. Ja, Herre, de vil nok holde ham i akt. Men hvem da? Ikke folket i Juda som han ble sendt til, men de utvalgte for hvis skyld han ble sendt.

[2] Vi ærer ham i krybben, vi ærer ham på korset, vi ærer ham i graven. Fromt mottar vi ham som for vår skyld gjorde seg liten og senere ga sitt blod for oss. Ham som for vår skyld ble hyllet i et linklede og gravlagt, holder vi høyt i ære. Med de vise menn tilber vi ham fromt. Med Simeon favner vi ømt vår Frelasers barndom og MOTTAR HERRENS BARMHJERTIGHET MIDT I HANS HUS. Skriftens ord om at

HERRENS BARMHJERTIGHET ER FRA EVIGHET, sikter til Kristus. For hvem er vel evig som Faderen, om ikke Sønnen og Den Hellige Ånd? Det er utilstrekkelig å hevde at de tre er barmhjertige. De er barmhjertighet. Gud Fader forblir barmhjertighetenes Far, men likefullt er de tre kun én barmhjertighet, på samme måte som de utgjør ett vesen, én visdom, én guddom og én majestet. Når Gud kalles barmhjertighetenes Far, begriper vi vel at det er Sønnens egennavn vi hører? Med rette kaller vi Ham barmhjertighetenes Far, for det er hans særlige egenskap å vise nåde og tilgi.

[3] Noen spør kanskje hvordan dette kan ha seg når Hans dom er en VELDIG AVGRUNN? For det står ikke skrevet at HANS VEIER ER barmhjertighet alene, men at de er BARMHJERTIGHET OG SANNHET. Når vi slik priser Ham for begge deler, kan Han neppe være mindre rettviss enn barmhjertig? Det er sant som det står: HAN BENÅDER HVEM HAN VIL OG FORHERDER HVEM HAN VIL. Ikke desto mindre forblir miskunn Hans særlige egenskap. Fra sitt eget vesen henter Han barmhjertighetens jordsmonn og sæd. Det er vi som liksom nøder Gud til å dømme og fordømme, fra Hans eget hjerte strømmer miskunn snarere enn straff. Lytt til Hans ord: "ØNSKER JEG DA DEN UGUDELIGES DØD," SIER HERREN, "OG IKKE HELLER AT HAN VENDER OM TIL LIV?" Det sømmer seg å kalle Ham barmhjertighetenes, ikke dommens eller hevners, Far, ikke bare fordi en far er mer tilbøyelig til miskunn enn til harme og fordi Gud, som sine barns far, er barmhjertig mot dem som frykter Ham; nei, Han bærer navnet fordi Han henter barmhjertighetens årsak og opphav fra sitt eget vesen, mens det er vi som gir anledning til dom og hevning.

[4] La gå at Han er barmhjertighets

Kristi fødselsfest

opphav, men hvorfor kalles Han i flertall barmhjertighetenes Far? Hos Profeten leser vi at “GUD HAR TALT ÉN GANG, TO GANGER HAR JEG HØRT DET: MAKTEN ER GUDS, OG DEG, HERRE, TILKOMMER MISKUNN”. På samme måte peker Apostelen på en dobbel barmhjertighet i det ene Ord, den ene Sønn. Han taler ikke om barmhjertighetenes Far; ikke om trøstens, men om all trøsts Gud som trøster oss, ikke bare nå og da, men i all vår trengsel. HERRENS BARMHJERTIGHET ER MANGFOLDIG, står det, siden DE RETTFERDIGES PRØVELSER ER MANGE, OG HERREN UTFRIR DEM FRA ALLE. Der er én Guds Sønn, ett Ord, men siden vår elendighet er så sammensatt, søker den ikke en eneste stor barmhjertighet, men et mangfold av barmhjertigheter. Ut fra menneskenaturens dobbelte beskaffenhet (og fra begge sider er det sorgelige saker vi ser), er det rimelig å snakke om en dobbelt elendighet, selv om begge aspektene rommer et mangfold. Ja, sannelig er både kropp og sjel underlagt mange prøvelser, men Han som frelser hele mennesket, redder oss fra samtlige. For om den ene, eneste Guds Sønn i julens mysterium kom for sjelens skyld, for å ta bort verdens synder, befattet Han seg også med kroppen, som Han oppreiste fra de døde og forenet med sin herlighets kropp. Derfor er det rimelig at vi velsigner barmhjertighetenes Far og priser Hans dobbelte miskunn. For idet Herren vår Gud på én gang mottok menneskenaturens kropp og sjel, sa Han ikke bare: “Trøst dere”, men, som vi alt har bemerket: “Trøst dere, trøst dere”. Slik forsikres vi om at Han kom for å frelse begge sider av vår menneskelighet. Han avslø å ta imot den ene uten den andre.

[5] Hvor utrettet Han så dette? Blant sitt folk, naturligvis. For HAN VIL FRELSE, ikke hvem som helst, men SITT FOLK FRA

DERES SYNDER. Deretter forener han, ikke hva som helst, men ydmykhetens kropp med sin egen herlighets kropp. Til slutt trøster Han sitt folk, det ydmyke folk Han frelser, mens han fornedrer de stoltes øyekast. Vil du lære Hans folk å kjenne? DEN FATTIGE ER DEG OVERGITT. Slik taler et menneske etter Guds sinnelag. I Evangeliet sier Han selv: “VE DERE RIKE, FOR DERE HAR FÅTT DERES TRØST!” Måtte vi, mine aller kjæreste, alltid velge å tilhøre det folk Herren Gud trøster, heller enn det Han møter med ve-rop. Hva kan vel trøste én som allerede har funnet sin egen trøst? Kristi tause barndom bringer ingen trøst til taletrengte. Kristi tårer bringer ingen trøst til dem som hånler. Staselig kledde folk finner ingen trøst i Hans enkle svøp. Stall og krybbe trøster ikke dem som elsker de fornemste plassene i synagogen. Nei, de avstår med lett sinn fra trøsten som blir de fattige til del, dem som sørger og venter på Herren i stillhet. La enhver ta seg i akt, for Guds engler trøster heller ikke på annet vis. Gleden over det nye Lys ble først forkynt for årvåkne gjetere som holdt våkenatt. Til dem ble det sagt at Frelseren er født. EN HELLIGET DAG OPPLYSTE fattige, strevende menn – ikke dere rike som har mottatt både deres trøst og Herrens “Ve!”. Natten ble lys som en dag, ja, ble til dag, for engelen sa: “EN FRELSE ER FØDT DERE I DAG”, ikke “i natt”. Ja, natten er veket, og dagen forestår, dagenes sanne Dag, Guds frelse, vår Herre Jesus Kristus som er opphøyd over alle ting, Gud velsignet i evighet. Amen. ■

Anmerkning:

STORE BOKSTAVER angir allusjoner til eller sitater fra Skriften, oversatt direkte fra den latinske bibel Bernard brukte.

Paven og liturgien – embedet mot kulten 1870-1970

“Jeg er ikke interessert i liturgi, og jeg samler ikke på frimerker.” Slik ordla han seg, den katolske presten, da han hørte hva jeg holdt på å skrive min doktoravhandling om. Heldigvis ble jeg gitt den nådegave å tie, men i mitt stille sinn tenkte jeg at dette utsagnet plasserte ham i klasse med skomakere som ikke er interessert i lær. For denne presten var liturgi en esoterisk hobby for særinger, på linje med filateli. Han er nok ikke den eneste i vår kirke som, til tross for Den liturgiske bevegelses bestrebelser, fortsatt tenker slik om den grunnleggende, sentrale, og mest bestandige blant de teologiske disipliner: I himmelen lurar vi jo ikke lenger på hvem som skrev Hebreerbrevet eller hvor mange Esaiaser og Jeremiaser som var på ferde; der er alle spørsmål besvart, og alle teologiens grener forenes i den evige liturgi. Min prestevenn bør snarest fremdyrke en interesse for liturgi, og lære seg å skjelne mellom duften av røkelse og lukten av svovel.

AV OLE MARTIN STAMNESTRØ

Forfatteren er prestestudent for Oslo katolske bispedømme og har doktorgrad i liturgikk fra universitetet i Oxford. Artikkelen er opprinnelig holdt som innlegg på et seminar i regi av Nettverk for katolsk teologi 23. mars i år.

I år er det 40 år siden Paul VI promulgerte den nye utgaven av Missale Romanum. I denne anledning bringer St. Olav to artikler om liturgiske temaer.

Ratzingers liturgiske oppdragelse

Di som allerede lar oss “edruelig beruse”¹ av liturgien – for å bruke kardinal Ratzingers eget uttrykk – kan med glede konstatere at pave Benedikt XVI ugjenkallelig har befestet liturgiens sentrale plass i katolsk teologi. Liturgien skal i Vestkirken reddes fra teologiens periferi.

Før Den liturgiske bevegelses første halvdel (ca. 1840-1940), ble liturgien ofte betraktet strengt *objektivt*, som Kirkens nødvendige pliktjeneste, og nærmest som en mekanisk nådeforbidler, mens det åndelige liv ble næret først og fremst av para-liturgiske andaktsøvelser, som rosenkrans, korsvei og sakramentsandakt. Den liturgiske bevegelse

¹ Eller “nøktern rus” i Gunnar Wicklund-Hansens oversettelse. Se Joseph Kardinal Ratzinger, Liturgiens ånd: En innføring (Oslo: St. Olav forlag, 2001), s. 98.

Liturgi

i etterkrigstiden bidrog dessverre ofte til den motsatte ytterlighet: et overveiende *subjektivt* syn på liturgien, der prestens egne preferanser ble foretrukket fremfor Kirkens norm under parolen “pastoral liturgi” i den lokale fellesskapsbyggingens navn. Benedikt ser tilbake til Den liturgiske bevegelses første halvdel, og lar seg inspirere til å finne en plass for liturgien i katolsk teologi, som skygger unna de to nevnte ytterligheter. Det vil ikke være mulig her å gi en bred oversikt over Den liturgiske bevegelse eller en systematisk gjennomgang av Pavens liturgiske teologi – selvom jeg selvfølgelig vil berøre begge deler flyktig. Det jeg ønsker å gjøre i det følgende, er å se litt nærmere på den pågående diskusjon som dreier seg om hvorledes man balanserer paveembedets autoritet mot liturgiens autoritet, og hvilke konsekvenser dette har for ens tolkning av dagens liturgiske situasjon i Den katolske kirke.

Liturgien og ulike konsiltolkninger

Fylden i *paveembedets* autoritet ble som kjent klargjort og dogmatisk formulert ved Det første Vatikankonsil.² Det annet Vatikankonsils liturgikonstitusjon *Sacrosanctum Concilium* formulerer uttrykkelig *liturgiens* iboende autoritet: “Liturgien er det endemål som all kirkelig aktivitet streber mot. Samtidig er liturgien den kilde hvorfra all Kirkens kraft har sitt utspring.”³ Følgelig er liturgien kildespringet også for den pavelige kraft, eller autoritet. Er det mulig å harmonisere Det første Vatikankonsils betoning av embedet med Det annet Vatikankonsils fremhevelse av kulden? Hvor vide fullmakter har Paven til å bedrive liturgireform? I hvilken grad må liturgien finne seg i å bli justert (eller endog reformert) av den legi-

time kirkelige autoritet? Dette er kjerne-spørsmål i den høyst dagsaktuelle debatt i vår kirke på det liturgiske felt vedrørende en korrekt tolkning av *Sacrosanctum Concilium* og forholdet mellom den ordinære og den ekstraordinære form av den romerske ritus. På mange måter har denne liturgiske debatten vært et konsentrat av den videre diskusjon om hva som er den korrekte tolkningsnøkkel for Det annet Vatikankonsils dokumenter. Liturgien har altså vært prøvesten for en mer vidtgående debatt som berører såvel de kirkehistoriske som de dogmatiske disipliner: Hva er en autentisk katolsk forståelse av hvordan et konsil skal tolkes i forhold til de foregående konsiler? Spørsmålet er omfattende, men vi skal her holde oss til det liturgiske.

Uoversiktlig liturgisk landskap

De mange posisjoner i den pågående debatt om liturgireformen kan synes uoversiktlige: Tradisjonister står mot reformvennlige, og de som ønsker den såkalte “reform av reformen”, kjemper mot dem begge. Enda mer uoversiktlig blir bildet hvis man forsøker å plassere de forskjellige fraksjoner i det tradisjonelle mønsteret av konservative på den ene side mot progressive på den annen. Vi er vant til å tenke at konservative er ultramontanere som hegner om paveembedets vide fullmakter, mens de progressive er kollegialister som motsetter seg romersk sentralisme og søker å begrense Pavens og kuriens handlingsrom. Imidlertid er det et litt annet bilde som avtegner seg når slagene skal utkjempes om en korrekt forståelse av forholdet mellom embede og kult. Man skulle kanskje tro at tradisjonistene med en forkjærlighet for den ekstraordinære form ville støtte seg på den

² De Romani Pontificia infallibili magisterio i Vincent McNabb, red., *The Decrees of the Vatican Council* (London: Burns and Oates, 1907), s. 43-47.

³ *Sacrosanctum Concilium*, §10 i Norman P. Tanner S.J., red., *Decrees of the Ecumenical Councils: Volume Two, Trent to Vatican II* (London: Sheed & Ward, 1990), s. 823 (min oversettelse).

klassiske ultramontane grunnvoll, som er det sterke paveembedet. Men i den pågående debatt er det paradoksalt nok den motsatte tendens som kommer til syne blant de toneangivende tradisjonalistiske liturgikere.

Tradisjonalisten Reid – organisk vekst

I 2004 utkom den bok som umiddelbart skulle bli referansepunktet for tradisjonalistiske liturgikere de senere år: Alcuin Reids *The Organic Development of the Liturgy*⁴ – en grundig fremstilling av liturgisk utvikling i Vestkirken, med hovedvekt på det tyvende århundrede frem til 1962. Bokens hovedtese avsløres i tittelen: organisk utvikling som et grunnprinsipp for liturgisk reform. Her støtter Reid seg på *Sacrosanctum Concilium*s ofte oversette krav til det forestående reformarbeide: “Noe nytt må ikke innføres med mindre Kirkens vel virkelig og med sikkerhet nødvendiggjør disse forandringer. Det må sørges for at eventuelle nye ordninger vokser organisk ut av de eksisterende ordninger.”⁵ Spørsmålet blir så: Hva konstituerer en organisk utvikling, og hva må regnes som så radikalt at det representerer et brudd med det foregående snarere enn en organisk utvikling? Reid trekker den konklusjon at prinsippet om organisk utvikling sviktes for første gang av pave St. Pius X, når denne pave bruker sitt embede til å sette seg over kulden, idet han reorgan-

iserer breviariet i 1911⁶ og avskaffer den daglige resitasjon av salmene 148-150 til Laudes.⁷ Reid ser her en pave som “ute-lukkende i kraft av sin autoritet”⁸ tilside-setter “eldgammel og universell praksis.”⁹ Selv er jeg ikke overbevist om at denne utvilsomt gamle skikk er universell.¹⁰ I alle tilfelle synes det underlig å argumentere for at en pave – på bakgrunn av mange biskopers ønske – ikke engang nennsomt og av pastorale hensyn kan omorganisere psalteriet uten å bli beskyldt for å overstige sitt myndighetsområde.

Den enda mer tradisjonalistiske Hemming

Likfullt har en annen samtidig tradisjonalistisk liturgiker gått et skritt lenger enn Alcuin Reid. I sin bok *Worship as Revelation: The Past, Present and Future of Catholic Liturgy*¹¹ argumenterer Laurence Hemming for at alle det tyvende århundredes liturgireformer – fra Pius X til Johannes Paul II – var grunnleggende gjennomsyret av en rasjonalisme. Denne rasjonalismen søkte å forme liturgien og gjøre den forståelig, istedenfor et utgangspunkt der man lar seg forme av liturgien og ikke plages av de elementer som foreløpig synes uforståelige, fordi man ser på liturgien som en åpenbaringskilde, der det dunkle etterhvert blir tydeligere for Kirken som er underveis mot den fullkomne sannhet. Man forandrer ikke det mystiske, man venter tålmodig på åpenbaringen.¹² Resultatet blir

4 Alcuin Reid, *The Organic Development of the Liturgy: The Principles of Liturgical Reform and their Relation to the Twentieth Century Liturgical Movement Prior to the Second Vatican Council* (Farnborough: Saint Michael's Abbey Press, 2004).

5 SC, § 23, Tanner, s. 826.

6 Pius X, Apostolisk konstitusjon *Divino Afflatu* (1ste desember 1911).

7 “That a pope could discard ancient liturgical Tradition by sole virtue of his own authority is found nowhere in liturgical history before St Pius X.” Reid, *The Organic Development of the Liturgy*, s. 67.

8 *Ibid.*

9 *Ibid.*, s. 65.

10 For et sammendrag av diskusjonen om Laudatesalmenes angivelig universelle resitasjon til Laudes, se Ole Martin Stammestrø, ‘The Liturgical Reforms of the Second Vatican Council Considered in the Light of the Preceding Liturgical Movement’ (upublisert doktorgradsavhandling, University of Oxford, 2007), ss. 75-78.

11 Laurence Paul Hemming, *Worship as Revelation: The Past, Present and Future of Catholic Liturgy* (London: Burns & Oates, 2008).

Liturgi

altså en overveldende konsentrasjon om kultens autoritet på bekostning av det kirkelige embede.

Tradisjonalistenes problem

Både Reids og Hemmings tradisjonisme er til en viss grad problematisk. Reid har gjort Kirken en tjeneste ved å minne oss om *Sacrosanctum Concilium*s prinsipp om organisk vekst som det korrekte utgangspunkt for all liturgireform. Problemet er at det er en høyst subjektiv øvelse å skulle sitte til doms over hvilke liturgiske endringer som tilfredsstiller dette kravet, og hvilke som forbryter seg mot det. Paragraf 22 i *Sacrosanctum Concilium* – paragrafen rett før formuleringen om organisk vekst – uttrykker med uomtvistelig tydelighet at det er det kirkelige læreembedets privilegium å dømme i disse spørsmål, men dette farer Reid raskt over. Denne tradisjonisten er altså, etter mitt skjønn, ikke ultramontan nok. Dog har han oppnådd sitt mål: å formulere et prinsipp (med støtte i et konsildokument) som har beredt grunnen for en kritikk av den omfattende utøvelse av pavemakt over liturgien som Paul VI kom til å representere. Hemmings problem er enda større: Han gir svært lite rom for et levende kirkelig embede og går langt i å avvise både pavers og konsilers autoritet i møte med liturgien. Det inntrykk man sitter igjen med, er at naturlige ultramontanere som Reid og Hemming tvinges til å finne anti-ultramontane argumenter for å forsvare et ultramontant anliggende, nemlig bevaring av den ekstraordinære form som garanti for en tradisjonell katolisisme i møte med progressive tolkninger av Det annet Vatikankonsil. Med andre ord, hadde det ikke vært for at Paul VI som en mektig, men etter deres oppfatning liberal,

pave satt en stund på St. Peters stol, hadde ikke behovet meldt seg for å lete med lys og lykte etter argumenter der liturgiens iboende autoritet opphøyes høyt over den pavelige autoritet.

Progressive liturgikere i uvant skyttergraver

Tradisjonalistene overrasker oss altså med en anti-ultramontan argumentasjon. Enda mer overraskende er den argumentasjon som brukes av progressive liturgikere, for hvem kollegialitet og liturgisk “stedegjengjøring” – for å låne et uttrykk fra forslaget til liturgireform for Den norske kirke – vanligvis er viktigere anliggende enn hegning om Det første Vatikankonsils romerske sentralisme. Ikke desto mindre har flere av dem tatt til orde for en omfattende utøvelse av det kirkelige embede i liturgireformens navn. Det medlem av kurien som var aller mest sentral i arbeidet med liturgireformen i tiåret etter konsilet, erkebiskop Annibale Bugnini – blant annet sekretær for liturgikongregasjonen 1969-1975 – skriver således om den hurtige og vidtrekkende tillatelse som i 1965 ble gitt til feiringen av hele messen på folkesproget: “Det kan ikke benektes at konsilets prinsipp om bruk av folkesproget ble tolket vidt ... men denne tolkningen ble godkjent av den legitime autoritet.”¹³ Til stadighet i sine memoarer bruker han lydighet mot pavelig autoritet som et argument mot ymse kritikere av liturgireformen, som fra hele verden bragte sin bekymring til Roma. Ennvidere synes hans respekt for liturgiens egen autoritet, som formulert av *Sacrosanctum Concilium*, å være fraværende når han taler om at den nye liturgi i hovedsak skal “omstruktureres ex novo”¹⁴ – hvor er det blitt av *Sacrosanctum Concilium*s:

¹² Ibid., ss. 24ff.

¹³ Annibale Bugnini, *The Reform of the Liturgy 1948-1975* (Collegeville: The Liturgical Press, 1990), s. 110.

“Det må sørges for at eventuelle nye ordninger vokser organisk ut av de eksisterende ordninger”?¹⁵

En annen progressiv liturgiker, Piero Marini, som i mange år samarbeidet tett med Bugnini i liturgikongregasjonen – og som var pavelig seremonimester fra 1987-2007 – skriver i sin bok *A Challenging Reform: Realizing the Vision of the Liturgical Renewal*¹⁶, som utkom i 2007, om pave Paul VI som en varm tilhenger av “bruddets hermeneutikk” i den liturgiske reform.¹⁷ Jeg har selv forsøkt å vise at Paul VIs holdning var langt mer sammensatt,¹⁸ men Marini appellerer til pavelig autoritet for å understøtte sitt radikale program for liturgisk reform. Det er altså klart at i vårt uoversiktlige samtidige liturgiske landskap støter vi på progressive liturgikere som omfavner romersk sentralisme så lenge Paven heter Paul VI. I tillegg har vi å gjøre med tradisjonister som av legning er ultramontane, men som tvinges til å konstruere anti-ultramontane argumenter for å beskytte seg mot Paul VI, men som for å klare dette også må distansere seg fra Pius Xs liturgiske reformer. Ovenikjøpet er vi i den senere tid blitt minnet om at det utenfor Kirkens fulle fellesskap finnes tradisjonister som slett ikke deler denne uvilje mot Pius X!

Pave Benedikts program for liturgisk fornyelse

Det kan på dette punkt være klargjørende å vende tilbake til Benedikt XVI. Det er et tankekors at nettopp den pave som mens han var kardinal, ofte ble ansett som en varm forkjemper for romersk sentralisme

på bekostning av kollegialitet, ja som en erke-ultramontan sønn av Det første Vatikankonsil, har tatt til orde for en begrensning av den mulighet Paven har til å forme liturgien. I Liturgiens ånd skriver Ratzinger:

Etter Det annet Vatikankonsil oppstod et inntrykk av at paven egentlig kunne avgjøre alt når det gjaldt liturgi, og fremfor alt når han handlet på oppdrag av et økumenisk konsil. Til slutt gikk ideen om at liturgien er noe som er gitt på forhånd, og ikke er åpent for tilfeldige påfunn, i betydelig grad tapt i Vestens offentlige bevissthet. Men i virkeligheten har Det første Vatikankonsil på ingen måte definert paven som en absolutt monark, men tvert imot som en garantist for at man er lydig overfor Guds ord: Hans fullmakt er bundet til trostradisjonen – og dette er avgjort gyldig også innenfor liturgiens område. Liturgien blir ikke “laget” av myndigheter. Paven kan bare være en ydmyk tjener som vokter dens rette utvikling og dens fortsatte integritet og identitet.¹⁹

Her tar Paven et oppgjør med progressive liturgikere som Bugnini og Marini. Samtidig er det viktig å understreke at Pavens analyse skiller seg vesentlig fra tradisjonister som Reid og Hemming. Paven påpekte i sin Juletale til den romerske kurie i 2005 at de progressive og tradisjonistene bruker samme tolkningsnøkkel for å forstå Det annet Vatikankonsil, nemlig “bruddets hermeneutikk”.²⁰ Forskjellen ligger i at konsilet for tradisjonalistene fortøner seg som et tragisk brudd med katolsk tradisjon, mens det for de progressive representerer en ny pinse. I begge tilfelle ansees konsilet som et klart

14 Ibid., s. 129.

15 SC, § 23, Tanner, s. 826.

16 Piero Marini, *A Challenging Reform: Realizing the Vision of the Liturgical Renewal* (Collegeville: Liturgical Press, 2007).

17 Ibid., ss. 29, 39 – for å nevne bare etpar eksempler.

18 Stammestrø, ‘The Liturgical Reforms of the Second Vatican Council Considered in the Light of the Previous Liturgical Movement’, ss. 196ff.

19 Ratzinger, *Liturgiens ånd*, s. 116.

20 Pave Benedikt XVI, Juletale til den romerske kurie (22de desember 2005).

Liturgi

brudd med den forutgående katolisisme formet av middelalder og motreformasjon. Paven avviser som kjent denne “bruddets hermeneutikk” og ønsker å fostre en tolkning av Det annet Vatikankonsil tuftet på “kontinuitetens hermeneutikk”.²¹ Paven slutter seg til både paragraf 23 og paragraf 22 av *Sacrosanctum Concilium* – både organisk vekst som et grunnprinsipp i liturgisk fornyelse, og en respekt for det kirkelig embede som den legitime fortolker av den praktiske iverksettelse av dette prinsipp. Av denne grunn bruker han sin autoritet til å oppmuntre til en gjenoppdagelse av *Sacrosanctum Concilium*s visjon for liturgisk fornyelse. En fornyelse som finner sted innenfor rammene av Vestkirkens liturgiske tradisjon og i organisk kontinuitet med denne liturgiske tradisjon. Imidlertid har Vestkirkens liturgiske tradisjon mange steder gått i glemmeboken siden slutten av 1960-tallet. Det nye som ble innført, stod ikke i et organisk forhold til det gamle, og det har derfor vært nødvendig å gjenopplage denne tradisjonen for å kunne forstå hva som er rammeverket for fornyelse. Derfor promulgerte pave Benedikt XVI sitt motu proprio *Summorum Pontificum*²² vedrørende tridentinermessen (for å bruke

et noe misvisende begrep – det tridentinerkonsilet promulgerte, var jo ikke et produkt av 1500-tallet, men simpelthen den messeform som nærmest uforandret var blitt feiret i Roma så lenge Kirken kan huske). *Summorum Pontificum* er altså ikke nødvendigvis først og fremst å forstå som en håndsrekning til en liten gruppe lefebvrister, men som en gave til hele Kirken.

Summorum Pontificum er en påminnelse til den nye messen om noen grunnleggende liturgiske prinsipper (som liturgiens Gud-vendte retning), og det er et utgangspunkt for liturgisk fornyelse i tråd med Det annet Vatikankonsils liturgikonstitusjon *Sacrosanctum Concilium*. Dokumentet er ikke et forsøk på å skru klokken tilbake, men er tvert imot fremadrettet, idet det staker ut kursen for videre liturgisk fornyelse. Paven bruker med andre ord sin autoritet til å minne oss om at Paven ikke har ubegrenset autoritet til å bedrive liturgi-reform, mens han fremmer Det annet Vatikankonsils ønske om liturgisk fornyelse i pakt med prinsippet om organisk utvikling, og anerkjennelsen av at liturgien også har en egen – om ikke ubegrenset og absolutt – iboende autoritet. ■

21 I den nevnte juletale bruker Paven uttrykket “reformens hermeneutikk” som et motstykke til “bruddets hermeneutikk”. Det har av den grunn vært hevdet i enkelte kretser at Paven ikke tar til orde for en “kontinuitetens hermeneutikk”. Se for eksempel Joseph A. Komonchak, ‘Novelty in Continuity’ i The Tablet (31te januar 2009), s. 5f.: “One might have expected Pope Benedict to call the position he favours the ‘hermeneutics of continuity,’ and careless commentators have used that term to describe his view.” Imidlertid bruker Paven uttrykket “kontinuitetens hermeneutikk” i sin apostoliske exhortasjon *Sacramentum Caritatis* (22de februar 2007) – med direkte henvisning til Juletalet – for å klargjøre innholdet i uttrykket “reformens hermeneutikk”: “Concretely, the changes which the Council called for need to be understood within the overall unity of the historical development of the rite itself, without the introduction of artificial discontinuities.” Dette forklares nærmere i fotnoten: “I am referring here to the need for a hermeneutic of continuity also with regard

to the correct interpretation of the liturgical development which followed the Second Vatican Council: cf. Benedict XVI, Address to the Roman Curia (22 December 2005): AAS 98 (2006), 44-45.” (Vatikanets hjemmesides oversettelse på http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20070222_sacramentum-caritatis_en.html.) Paven har også nylig berørt dette tema. I sin tale til medlemmer av prestekongregasjonen (16de mars 2009) uttrykker han det ønske at presteformasjonen må preges av “communion with unbroken ecclesial Tradition, without pausing or being tempted by discontinuity. In this context, it is important to encourage priests, especially the young generations, to a correct reading of the texts of Vatican Council II, interpreted in the light of all the Church’s doctrinal inheritance.” (AC/PRIESTS MISSION/CPVIS 090316 [530]).

22 Pave Benedikt XVI, motu proprio *Summorum Pontificum* (7de juli 2007).

Med ryggen mot menigheten?

I Den norske kirke pågår det for tiden en omfattende liturgireform. I den forbindelse er det foreslått at alle kirkerom skal få "frittstående alter" slik at presten kan forrette nattverden vendt mot menigheten, slik katolikker av romersk ritus er blitt vant til siden liturgireformen etter 2. Vatikankonsil. Mange katolikker vil nok ønske lutheranerne velkommen etter med denne endringen, men går man dokumentene fra konsilet etter i sømmene, finner man intet der om at alteret eller bønneretningen i messen skulle endres. Endringen av alteret falt sammen med andre viktige endringer etter konsilet (særlig muligheten for mer folkespråk) og blandes ofte sammen med disse. Men både av historiske og teologiske årsaker bør trolig heller katolikkene lære av lutheranernes tradisjon denne gangen. Følgende kronikk ble publisert i avisen Vårt Land den dagen høringen startet for Den norske kirkes liturgireform:

AV SIGURD HAREIDE

Sigurd Hareide er stipendiat ved Det teologiske menighetsfakultet og jobber med innføringen av luthersk gudstjenesteform i Norge etter reformasjonen.

I dag [1. september 2008] starter høringen for utkast til ny hovedgudstjeneste for Den norske kirke. En av de største endringene er forslaget om "gjennomført bruk

av frittstående alter" slik at presten kan forrette nattverden vendt mot menigheten (latin: *versus populum*, mot folket) i alle kirkerom. I eldre kirker skal dette skje

Liturgi

enten ved at det veggfaste alteret flyttes frem mot menigheten eller ved at et nytt alterbord settes inn i tillegg til det gamle alteret. Ominnredningen begrunnes med at den skal “styrke menigheten som fellesskap og aktivt handlende forsamling.” For å fremme den nye praksisen, er liturgens tradisjonelle vending mot alteret i øst blitt beskrevet som “å stå med ryggen mot menigheten.”

Drøye førti år etter at denne endringen av kirkerommet og liturgien ble gjennomført nesten over alt i Den katolske kirke, under henvisning til 2. Vatikan-konsils prinsipp om lekfolkets aktive deltagelse i liturgien, pågår det for tiden en spennende debatt om bønneretningen i messen, ledet an av ingen ringere enn pave Benedikt XVI. Kanskje kan denne debatten bidra til en mer nyansert samtale og praksis også i Den norske kirke, enn hva “ryggen-mot-menigheten-retorikken” så langt bærer bud om?

Å være vendt mot Kristus sammen

Til tross for at feiring av messen *versus populum* har blitt offisielt oppmuntret av Vatikanets sakraments- og gudstjenestekongregasjon siden 1964, forutsatte rettledningen underveis i den nye messeboken fra 1970 at prestens normale bønneretning var vendt mot alteret. Dette er likevel blitt en sjeldenhet, og for mange er feiringen vendt mot folket blitt et symbol for liturgi-reformen med dialog mellom prest og lekfolk på folkespråket. Allerede på 1960-

tallet fantes det imidlertid teologer som fullt ut identifiserte seg med konsilets idealer samtidig som de var kritiske til den universelle utbredelsen av *versus populum*-feiringen og de ofte brutale kirkeombyggingene. Den i ettertid mest kjente er professor Joseph Ratzinger, dagens pave. Under et foredrag i Tyskland i 1966 stilte han spørsmål ved den nye måten å feire messen på: “Må enhver messe ... bli feiret vendt mot folket? Er det så absolutt nødvendig å kunne se presten i ansiktet, eller kunne det ikke ofte være svært gagnlig å reflektere over at han også er en kristen, og at han har all grunn til å vende seg til Gud sammen med alle sine medkristne i menigheten og sammen med dem si ‘Fader vår’?”

I Joseph Ratzingers senere kritikk av *versus populum*-feiringen påpeker han at det ikke bare er presten som kommer uforholdsmessig mye i fokus, men også menigheten selv. Den blir en krets “som er lukket i seg selv ... ikke lenger rettet fremover og brutt lengst fremme”, skriver han i boken *Liturgiens ånd* fra år 2000 og fortsetter: “Den felles vending mot øst var ikke ‘feiring mot veggen’, og betydde ikke at presten ‘vendte ryggen til folket’: Så viktig ble han slett ikke oppfattet. Slik man i synagogen så i fellesskap mot Jerusalem, slik ser man her i fellesskap ‘mot Herren’.” Å feire nattverden vendt mot øst, er uttrykk for at menighet og prest sammen er “et vandrende Guds folk i oppbrudd mot øst, mot den kommende Kristus, som går oss i møte.”

Liturgiens kosmiske dimensjon

Vendingen mot øst svarer i følge kardinal Ratzinger til nattverdens “eksplosive trinitariske dynamikk”. Gjennom feiringen av nattverden bringes liturg og menighet ut over seg selv og sin lukkede krets til Faderen, ved Sønnen, forsamlet i Den Hellige Ånd. Dette trinitariske mønsteret kjennetegner også de klassiske nattverdbønnene som Den norske kirke et stykke på vei restaurerer i forslaget til ny nattverdliturgi. Når nattverden forrettes vendt mot øst, bringes både fremtiden i Guds rike og hele skaperverket inn i menighetens feiring. Det er derfor i følge Ratzinger paradoksalt at man i en tid hvor man gjenoppdager skaperverkets betydning, samtidig avsvekker betydningen av at kirkebygget står midt i kosmos, vendt mot øst, og på den måten “inviterer solen til å være et tegn for menigheten på lovsangen til Gud og Kristi mysterium.”

Denne bevisstheten om liturgiens kosmiske dimensjon er også typisk for de ortodokse kirkenes gudstjenestefeiring, hvor tanken om feiring vendt mot folket er fullstendig fremmed. Innad i Den katolske kirke har det i tråd med dette blitt advart mot at *versus populum*-feiringen skal spre seg til de katolske kirker med østlig gudstjenesteordning. I stedet skal tradisjonen med å vende seg i bønn mot øst “ivaretas som et sant uttrykk for den østlige litur-

giske spiritualitet”, heter det i et skriv fra 1996 fra Vatikanets kongregasjon for østkirkene.

Versus populum og ordets liturgi

I argumentasjonen for å feire messen vendt mot folket, har det ofte blitt fokusert på betydningen for nattverdfeiringen. I en bok om liturgi og arkitektur fra 1967, hevdet imidlertid Louis Bouyer, en av de første talsmennene i Frankrike for *versus populum*-feiringen, at det ikke var messens nattverdel som var den viktigste årsaken til at den liturgiske bevegelse helt fra 1920-tallet promoterte og praktiserte skikken. I den gamle messeboken krevde nemlig forskriftene at tekstlesningene i en enkel messe uten diakon og subdiakon skulle skje fra en bok som lå på alteret, det ville vanligvis si vendt fra folket. Men ved å feire hele messen vendt mot folket – slik den gamle messeboken faktisk gav anledning til pga. de romerske basilikaene (Peterskirken o.a.) som i motsetning til de fleste andre kirker ikke var vendt mot øst – kunne tekstlesningene tydeligere fremstå som tiltale til folket samtidig som man leste fra boken som lå på alteret slik det var foreskrevet. Etter 2. Vatikankonsil skulle lesningene skje fra en lesepult, og dermed var i følge Bouyer det viktigste argumentet for den moderne *versus populum*-feiringen borte.

Liturgi

Denne begrunnelsen for feiring av messen vendt mot folket er interessant med tanke på de foreslåtte endringer i Den norske kirkes liturgiske praksis. For helt siden reformasjonen på 1500-tallet har nettopp tekstlesningene i den lutherske liturgien blitt lest vendt mot folket. I en bok fra 1981 uttrykte kardinal Ratzinger at det alltid imponerte ham hvordan “våre protestantiske brødre i omformingen av middelalderens liturgiske former har fått til en ekte balanse” mellom på den ene side fellesskapets relasjon til gudstjenestelederen og på den annen side deres felles bønneretning vendt mot korset og alteret i øst. Dette bør vi “virkelig prøve å lære av”, skriver han, og foreslår en tilsvarende skjelning i den katolske liturgien mellom bønn og tekstlesning.

Konkret har Ratzinger argumentert for at ordets liturgi skal forrettes vendt mot folket, mens nattverdens liturgi burde forrettes slik at liturg og menighet sammen vender seg i bønn mot alteret. Det vakte en viss oppsikt da pave Benedikt i januar 2008 [gjentatt 2009] forrettet messen slik i Det sixtinske kapell. I stedet for å bruke det lille frittstående alteret som har vært satt inn tidligere, ledet han ordets liturgi fra sin stol med tekstlesningene lest fra lesepulten vendt mot folket, mens han under nattverdens liturgi forrettet vendt mot det gamle, veggfaste høyalteret.

Alterkorset – det “indre troens øst”

Vanligvis har pave Benedikt likevel valgt en mellomløsning i forhold til idealet om felles bønneretning. Ved å plassere alterkorset – som ofte har vært satt til side de siste tiårene – midt på alteret igjen, får prest og menighet et felles referansepunkt uten at nye ombygginger er nødvendig. I oldkirken var retningen mot øst blitt forbundet med korset, “Menneskesønnens tegn”, som forkynner Kristi gjenkomst, og som gjerne var avbildet på veggen helt øst i kirkerommet. Derfor kan alterkorset i følge Ratzinger “tjene som et indre troens øst”. Slik understrekes det at messens indre retning alltid er til Faderen, ved Sønnen, uansett feiringens ytre retning.

Når Den norske kirke fremover skal vurdere om middelalderkirkene og andre gamle kirker skal ombygges, håper jeg gudstjenestereformens prinsipp om lokal tilpasning gjøres gjeldende. Det vil være et godt økumenisk bidrag om Den norske kirke i alle fall i disse kirkene fortsatt bevarer feiringen av gudstjenesten vendt mot folket under ordets liturgi og vendt mot øst under nattverdens liturgi slik det har vært siden reformasjonstiden. ■

Å feire nattverden vendt mot øst, er uttrykk for at menighet og prest sammen er “et vandr-ende Guds folk i oppbrudd mot øst, mot den kommende Kristus, som går oss i møte.”

Krusifiksdommen i Strasbourg

Den europeiske menneskerettsdomstol i Strasbourg (heretter EMD) har nylig avgjort at det er i strid med menneskerettighetene at det henger krusifikser i klasserommene på offentlig skoler i Italia. Det har vært sterke reaksjoner mot dommen i Italia, ikke bare fra katolsk hold. Det er langt på vei enighet over hele det politiske spektret om at avgjørelsen er uakseptabel. Regjeringen har varslet at dommen vil bli "anket".

AV HÅKON BLEKEN

Håkon Bleken er advokat og leder av Oslo katolske bispedømmes kommisjon for Rettferdighet og fred.

Saken er reist mot Italia av Soile Lautsi, opprinnelig finsk, men bosatt og gift i Italia. Lautsi har to barn som gikk på offentlig barneskole, hun er medlem av en italiensk ateistforening og mener at det er i strid med den europeiske menneskerettskonvensjon (heretter EMK) når hennes barn tvinges til å se et krusifiks i klasserommet. Det var uomtvistet at krusifiksene er slik plassert at elevene ikke kunne unngå å se dem. Konvensjonen pålegger etter Lautsis mening staten å sikre at ingen blir nektet rett til utdanning og at funksjoner staten påtar seg i denne sammenheng, utøves med respekt for foreldrenes rett til å få "undervisning i samsvar med deres egen religiøse og filosofiske overbevisning"

(EMK, tilleggsprotokoll nr 1 § 2). Bestemmelsen lest i sammenheng med retten til trosfrihet (EMK § 9) tilsa at staten ikke kunne påtvinge henne og hennes barn å bli utsatt for katolsk påvirkning i strid med egen overbevisning.

Dommens resultat og ankemuligheten

I dette fikk Lautsi medhold og ble tilkjent 5000 euro i erstatning for tort og svie hos den italienske stat. Dommen er enstemmig og avsagt av det såkalte "annet kammer" (det er fem slike kamre i domstolen). Kammeret besto av syv dommere, hvorav fem kom fra "katolske" land (Belgia,

Aktuelt

Portugal, Italia, Litauen og Ungarn). De to siste kom fra henholdsvis Serbia og Tyrkia. Den italienske regjering kan klage saken inn for såkalt "storkammer", som består av hele 17 dommere. Domstolen må finne at saken reiser et alvorlig spørsmål vedrørende konvensjonens fortolkning eller et alvorlig spørsmål av allmenn betydning for å ta saken opp på nytt. Det er ikke usannsynlig at domstolen finner at det er tilfellet. Mye taler for at domstolen med fordel kan gå vesentlige dypere inn i saken og eventuelt også begrunne det samme resultatet på en grundigere og bedre måte i en storkammeravgjørelse. Den foreliggende avgjørelsen er noe lettvtint.

Bakgrunnen for krusifikser i italienske klasserom

Det fremgår av dommen (som for øyeblikket kun er tilgjengelig på fransk, se <http://www.echr.coe.int/>) at plikten til å ha krusifiks i offentlige skolerom er lovpålagt i Italia. Lovgivningen går helt tilbake til tiden før Italias samling og gjaldt i kongedømmet Piemonte-Sardinia som var motoren i Italias samling. De någjeldene lover er vedtatt på 1920-tallet, etter at fascistene under Mussolini hadde tatt makten. Det siste har det vært gjort et poeng ut av; man insinuerer enda et komplott mellom svarte og brune politiske retninger og Den katolske kirke. Noe særlig grunnlag for dette er det imidlertid ikke. Kirken, som ved Italias samling mistet hele kirkestaten og store verdier ellers i Italia, var i skarp opposisjon til den nye nasjonalstaten helt frem til 1929. Så skarpe var disse motsetningene at pavene (som samtlige var italienere) holdt seg inne i Vatikanet i selvpålagt husarrest i 50 år etter Italias samling! Den aktuelle lov-

givningen er derfor neppe noe utslag av Vatikanets politiske makt, men snarere av at italienerne som folk var (og i ikke liten utstrekning fortsatt er) dypt katolske, selv om man ikke alltid er enig med Den hellige far i mer verdslige spørsmål.

Etter at katolisismen ble avvirket som statsreligion i 1984, fortsatte krusifikslovene formelt å gjelde, men er ikke blitt håndhevet. Tradisjonen med krusifikser i klasserommene har imidlertid fortsatt, og det synes som om "folk flest" mener det er en utmerket ordning. Således uttalte lederen for venstresidens største parti (PD) at han ikke kunne se at krusifiksene "var noe problem". Etter at dommen falt, har flere borgemestre gått til innkjøp av krusifikser for å sikre at ikke de fleste, men *alle* klasserom, gymnastikksaler osv. i deres kommune skulle ha sitt krusifiks! Ikke-religiøse italienere er blitt så provosert av dommen at de har ervervet sitt første krusifiks. Reaksjonen kan kanskje sammenlignes med hva som ville skjje her til lands dersom domstolen skulle komme frem til at det er i strid med menneskerettighetene at det er et liggende latinsk kors i det norske flagget. Det norske flagget er jo en variant av Dannebrog, det danske flagget, som kom ned fra himmelen til hjelp under et slag kong Valdemar Sejr vant i Baltikum på 1200-tallet.

Menneskerettighetsdomstolens syn

Den sentrale del av dommen finner vi i avsnittene 56 og 57. I avsnitt 57 fastslår retten hva den mener er i strid med EMK. Her gjelder det å lese teksten nøye. Det heter: "La Cour estime que l'exposition obligatoire d'un symbole d'une confession... [Retten mener at den obligatoriske utstillingen

av et konfesjonelt symbol ...]”. Med andre ord gjelder dommen direkte for et tilfelle som det italienske, hvor eksponeringen av krusifiksene er lovpålagte eller obligatoriske. Italia kan i første omgang komme utenom dommen ved å oppheve de eksisterende lovene som allerede i praksis er sovede, og deretter fortsette praksis med å ha krusifiksene på frivillig grunnlag. EMDs begrunnelse er likevel så generell at mye taler for at staten ikke bare må unnlate å påby krusifikser ved lov, men nok også ville bli forpliktet til å forby krusifiksene dersom praksis skulle fortsette på frivillig grunnlag.

Dommen gjelder selvsagt bare for den offentlige skolen. Punkt 57 fortsetter: “...donnée dans l’exercice de la fonction publique relativement à des situations spécifiques relevant de contrôle gouvernemental... [...] i utøvelsen av en offentlig funksjon i spesielle situasjoner, under myndighetenes jurisdiksjon]”. Poenget er altså at krusifiksene er til stede i en sammenheng hvor staten utøver offentlige funksjoner og den derfor har full kontroll. Tidligere i premissene har domstolen pekt på menneskerettighetenes sentrale funksjon som garantist for minoritetene overfor statens, særlig den moderne stats, voldsomme makt. Tilsvarende gjelder for minoritetenes rett til beskyttelse overfor flertallets vilje i et demokrati. Retten finner det derfor uten betydning hva det store flertall av italienerne måtte ønske eller mene.

Domstolens *begrunnelse* rekker mye lenger enn til tilfellet med lovpålagte krusifikser i skolen. Begrunnelsen er treleddet:

For det første er staten forpliktet til religiøs nøytralitet (se dommen, avsnittene 48 og 56). Dette høres mer ut som en påstand enn som en begrunnelse og man kan spørre: Hvorfor det?

Slik domstolen ser det, følger statens plikt til nøytralitet og upartiskhet i tros-spørsmål av plikten til respekt for foreldrenes tro og overbevisning. Skolen kan ikke være et sted for misjon og prekener (dommens avsnitt 47c). Barnas kritiske sans er ennå ikke oppøvet og evnen til å motstå statens påvirkningskraft er begrenset. Domstolen mener videre at å tvangseksponeere elevene for et krusifiks, ikke er i samsvar med nøytralitetsforpliktelsen. Eksponeringen kan innebære et press overfor ikke-troende og anderledes-troende elever. For ikke-katolske elever kan krusifikset være følelsesmessig belastende. Det var også fru Lautsis bekymring: “...l’impact de l’exposition du crucifix sur ses enfants... [...] effekten av eksponering av krusifikset på hennes barn ...]” (jfr. avsnitt 54). At katolske elever vil føle seg hjemme i et slikt miljø, er en interesse som må vike. Det samme gjelder de katolske foreldrenes ønsker.

For det andre, mener dommerne, er staten forpliktet til å innprente elevene “kritisk tenkning”. Motsetningen mellom krusifikset og en kritisk tenkning er ikke nærmere begrunnet, men det er rimelig å anta at domstolen mener kritisk tenkning i forhold til en spesifikk religiøs overbevisning ikke overensstemmer med at denne overbevisningens fundamentale symboler eksponeres i klasserommet. I eksponeringen ligger en implisitt standpunkttagen. Staten tar stilling: Katolisismen eller kristendommen er bra eller i hvert fall bedre enn andre overbevisninger, se avsnitt 53. Det fremmer ikke en kritisk innstilling til katolisismen hos elevene.

For det tredje er krusifiksene i strid med EMKs krav til et “demokratisk samfunn”. EMD mener at demokratiet krever pluralisme

Aktuelt

i utdannelsen, særlig i et multikulturelt samfunn. Kрусifiksene er i strid med slik pluralisme i og med at én overbevisning gis forrang. EMD ser ut til å mene at demokrati forutsetter likestilling mellom alle religioner og overbevisninger.

Bør dommen ankes?

Før man fra katolsk hold kritiserer kрусifiksdommen, bør man gjennomtenke hvor langt på vei det er ønskelig å følge menneskerettighetsdomstolens vern av minoritetsinteressen i religiøse spørsmål. Tros- og religionsfrihet er grunnleggende katolske verdier og hvis man med “sekulært samfunn” mener at stat og samfunn skal respektere den enkeltes overbevisning, er også Kirken for den sekulære stat. Det 2. Vatikankonsils uttalelser om dette er ufravelige sannheter slik paven også har uttalt i forkant av forsøkene på videre dialog med skismatikere i SSPX. Det er dessuten klart at EMDs linje kan være til nytte for Den katolske kirke i alle land hvor katolikene er i minoritet og kan være truet av å bli påtvunget flertallets ideologiske oppfatning.

Spørsmålet er imidlertid hva som er “tvang” eller uakseptabel påvirkning fra samfunnets side i trosspørsmål. Kirken, særlig pave Johannes Paul II, har fremhevet viktigheten av at katolisismen så langt råd er blir en integrert del av et folks og en nasjons liv og kultur. Med sin bakgrunn fra Polen opplevde han religionen som luften folket i siste instans puster i. Nærmest på en ubevisst måte slik vi alle til daglig må ha luft. På samme måte er kрусifikset i Italia en del av folkets liv. Meningsmålinger tyder på at mellom 80% og 90% av befolkningen ønsker kрусifiksene i skolen. Problemet er derfor den konkrete avveiningen av

minoritetens interesser kontra nasjonens kultur og overbevisning, samt kriteriene for denne interesseavveiningen. Domstolen går imidlertid ikke skikkelig inn i dette problemkomplekset og foretar ingen konkret avveining. Som eksponent for en sekulær ideologi, har den en alt for enkel tilnærming når den baserer seg på prinsippet om den “nøytrale stat”. Dette er en form for sekularisme som Kirken ikke bør si seg enig i. Denne form for sekularisme tar som premiss at stat og samfunn ikke skal gi uttrykk for verdivalg relatert til tro og livssyn. Det er vel dette standpunktet Benedikt XVI kaller “relativisme”. Standpunktet er i tillegg umulig fordi det vakuumet som oppstår dersom religionen og dens verdsett fjernes, *må fylles med noe annet*. Dette annet kan ligne mer eller mindre på det man fjerner, men nøytralitet er ikke mulig.

Etter mitt syn kan Italia være tjent med en anke blant annet fordi staten unnlot å fokusere på dette kjernespørsmålet. Man aksepterte menneskerettighetsdomstolens sekulære ideologi som en gitt forutsetning.

Dermed ble argumentasjonen fra statens side noe anstrengt. Et hovedargument var at kрусifikset ikke først og fremst var et kristent eller katolsk symbol, men et uttrykk for italiensk kultur mer generelt. Som sådan symboliserte kрусifikset derfor også den sekulære italienske stat og er et sekulært samfunnssymbol! Om dette sier domstolen kort: “De l’avis de la Cour, le symbole du crucifix a une pluralité de significations parmi lesquelles la signification religieuse est prédominante. [Etter rettens mening har kрусifikset som symbol en rekke betydninger, blant hvilke den religiøse betydning er den dominerende.]”. Det er vanskelig å være uenig i at kрусifikset tross alt først og fremst er et religiøst symbol

eller uttrykk! Italia som sekulær stat bør derfor argumentere med at sekularismen ikke er ensbetydende med at skolen skal være kjemisk fri for religiøs symbolikk.

Kravet om nøytralitet kjenner vi igjen fra den norske debatten om “verdinøytralitet” i skolen. “Verdinøytralitet” høres veldig rimelig og tilforlatelig ut og var mantraet til alle som ville svekke kristendommens posisjon i den norske skolen. Når man så først hadde kvittet seg med det kristne verdisetet via “nøytraliteten”, viste det seg selvsagt at vakuemet som oppstod måtte fylles med andre verdier. Det finnes derfor ingen nøytral posisjon, noe de fleste i Norge er enige om i dag. Også de som seiret og som nå freidig fyller skolen med andre verdier enn de tradisjonelt kristne. Nemlig de verdier som de selv tror på!

Og slik må de også være. Det er ikke mulig å tømme skolen for “sannhet” og “det gode”. Det ville heller ikke være ønskelig. Skolen må til enhver tid formidle samfunnets oppfatning av hva som er riktig og galt, sant og falskt, godt og ondt. Det ville være bra om Italia kunne bringe saken inn for storkammeret og angripe domstolens tendens til å lukke øynene for denne grunnleggende sannheten, nemlig at man ikke kan ha en “nøytral” offentlig skole. Spørsmålet er hele tiden *hvilke* sannheter og *hvilken* moral som skal fylle skolen. Slik er det bare! Tar man det som utgangspunkt, kan ikke resultatene begrunnes i et nøytralitetssynspunkt slik domstolen gjør i krusifikssaken. Da blir spørsmålet grensene for religiøs påvirkning (eller annen påvirkning) som kan tillates i den offentlige skole, mao hva må mindretallet finne seg i i forhold til flertallet. At det går en slik grense, er klart, men den kan ikke trekkes ved å tildekke

problemstillingen med et “nøytralitetsdogme”. Det må foretas en konkret avveining av hvor ille det er for Lautsis barn at de må se krusifikset når de er på skolen all den stund sekulære foreldre er mye mindre flinke til å lage privatskoler etter egen tro og overbevisning enn sine kristne kolleger, sammenholdt med hva krusifikset betyr for italienerne flest, italiensk kultur, historie og tradisjon.

I en slik vurdering vil også *graden* av påvirkning i skolen spille inn. Krusifikset er kanskje ikke verre enn at propagandaen på hjemmebane lekende lett kan overbevise barna om at det gir uttrykk for vrøvl og blind overtro! Personlig ville jeg ikke hatt problemer med å ha barna på skolen i et muslimsk land fordi det sto skrevet over tavlen: “Det finnes ingen annen Gud enn Allah og Muhammed er hans profet”. Det burde være mulig å formidle til egne barn at ikke alt Muhammed lærte er sant og riktig likevel.

Tar man dette riktige utgangspunktet, vil også et annet viktig prinsipp i domstolens praksis få sin rette plass, nemlig prinsippet om at staten har “a margin of appreciation”. Domstolen innrømmer statene en viss frihet til selv å fortolke eksempelvis prinsippet om religionsfrihet. I et demokratisk samfunn er det rimelig at samfunnets egne politiske organer gis en viss frihet til å utforme den offentlige skoles innhold. Det kan ikke være dommerne i Strasbourgs oppgave å drive finjustert kontroll med skolens ideologiske innhold. Det reiser i seg selv et demokratiproblem som i den senere tid har fått adskilling fokus rent generelt, særlig på den politiske venstresiden her i landet.

EMD argumenterer også med at kravet til “kritisk rasjonalitet” i skolen er i

Aktuelt

strid med krusifiksene. Standpunktet reflekterer en ikke-utalt fordom, nemlig at religionen *ikke er sann* eller i hvert fall ikke er i posisjon til å kreve sannhetsstatus. Kritisk rasjonalitet må føre til at religion er noe som anses som *tvilsomt*. Men dette gjelder bare i forhold til religion. Domstolen vil nemlig neppe mene at den offentlige skole rent generelt må avholde seg fra å hevde at noe er sant fordi det vil være i strid med kritisk rasjonalitet. Darwins lære om evolusjonen er da sann?! Italia bør hevde at selv om krusifiksene skulle signalisere en positiv evaluering av katolisismen som fundament for italiensk historie og kultur, kan skolen samtidig formidle prinsippet om kritisk holdning til religionen. Det er et langt stykke fra krusifiks på veggen til en "halleluja-holdning".

Ovenfor er nevnt at det til en viss grad er bra at domstolen går langt i å beskytte minoriteter mot inntrykk og påvirkning den ikke liker. Men hvor mye beskyttelse det egentlig gir for katolikker er tvilsomt.

EMK åpner nemlig for begrensninger i trosfrihet og respekt for privatliv og familieliv som er "nødvendig i et demokratisk samfunn" eller av hensyn til "andres rettigheter og friheter". Det vil være en tendens til at disse hensynene kommer til anvendelse hvis dommerne har sympati for de verdier eller den ideologi som kommer i konflikt med katolske verdier. Eksempelvis ville det være interessant å se om Norge ville bli dømt for brudd på menneskerettighetene fordi katolske elever mot sin overbevisning i norsk skole indoktrineres med et syn på seksuelliv generelt og samkjønnet sex spesielt, som er i strid med deres og deres foreldres tro og overbevisning. Meget

kan tale for at dommerne vil finne at krenkelsen må tåles av hensyn til minoriteten "de homofile" og samfunnets almindelige moraloppfatning. På samme måte må elevene finne seg i typer seksualundervisning som foreldrene finner krenkende i forhold til sin overbevisning, fordi det er tale om å gi elevene faktisk kunnskap som er "nødvendig i et demokratisk samfunn".

Konvensjonen, som domstolen bevisst tolker og anvender "dynamisk", gir følgelig mange muligheter for at menneskerettighetsdomstolen uten demokratisk forankring kan påtvinge Italia sin ideologi. Eller Norge ved å fastslå at politisk reklame i TV må være tillatt, for å nevne et hjemlig eksempel. Det var sikkert ingen i Italia som drømte om at krusifiksene skulle være i strid med menneskerettighetene da landet rundt 1950 vedtok å slutte seg til konvensjonen. Menneskerettighetene dreide seg den gang om helt andre grunnleggende rettigheter og ble forstått på bakgrunn av overgrepene som nazismen, fascismen og kommunismen hadde stått for og fortsatt sto for (Sovjet, Kina m.v.). Trosfrihet dreide seg den gang ikke om å få slippe å se et krusifiks henge på veggen i klasserommet, men om å bli drept eller satt i fengsel for sin tros skyld, bli systematisk indoktrinert av diktaturer med ateistisk propaganda, bli nektet skolegang for barna fordi man ikke delte diktaturets ideologi osv.

I det lange løp kan ikke domstolen uten å undergrave menneskerettighetene som positivt ladet begrep, avsi dommer som det store flertall i demokratiske samfunn oppfatter som overgrep. EMDs praksis er i så måte ikke bærekraftig. ■

Thomas Aquinas

Under feiringen av Hellig Olav i Roma 16. oktober hadde Lars Roar Langslet i oppdrag å kåsere om Thomas Aquinas, høymiddelalderens store filosof. Her gjengir vi kåseriet, som ble fremført under festen i Den norske ambassade.

AV LARS ROAR LANGSLET

Lars Roar Langslet (f. 1936) er magister i idéhistorie. 1969-1989 var han stortingsrepresentant for Oslo, og 1981-1986 kulturminister i regjeringen Willoch. Han har skrevet en rekke bøker om filosofiske, religiøse, politiske og kunstneriske emner, bl.a. biografier om Kong Olav V og John Lyng, og boken "Olav den Hellige" (1995). Han ledet i en årrekke arbeidet med å oversette katolsk liturgi fra latin til norsk og var formann i programkomitéen ved pavebesøket i 1989.

Hi feirer Hellig Olav, og hva har han å gjøre med Thomas Aquinas? Ingen verdens ting, bortsett fra at begge ble helgener, men av dem er det mange – og bortsett fra at begge levde i middelalderen, men den var lang.

Først litt om *tiden*: den mest urimelig nedvurderte og tilsvertede epoken i Vestens historie. Selv navnet 'middelalder' er jo sjikanøst – *aevum medium*, "mellom-tiden", dvs. mørketidene mellom den lysende antikken og den like lysende renessansen og reformasjonen. Når folk kaller noe "middelaldersk", mener de noe avskyelig

primitivt, barbarisk og brutalt. Og ganske visst var det mange slike innslag også i de tusen år som regnes til middelalderen – men det 20. århundre overgikk visst alle andre epoker i barbari og brutalitet. Folk flest tror dessuten at middelalderen var preget av kamp mellom eneveldige despotier, heksebrenning, magi og beksvart overtro. Det er helt galt – slike redsler kom først inn for fullt i kjølvannet av renessansen og reformasjonen.

Men "Mørk middelalder" heter det fortsatt, enda det er over 100 år siden solid forskning påviste at store deler av den var

Kåseri

et høydedrag i kulturutviklingen – grunnleggende både for rasjonell tenkning, human rettspleie og et sivilisert samfunns-liv. Jeg ville heller si “Lys middelalder” – en av de viktigste formende epoker i vår historie.

Selvsagt vekslet det mellom mørkere og lysere tider, som i alle epoker av så lang varighet. Men selv i de dystre fasene var det lys. I de kaotiske første århundrene spredte klostervesenet seg som en mildnende og kulturbærende kraft over store deler av Europa, og i Nord-Afrika og Midtøsten. Og på 7-800-tallet, som også regnes til de dystre, blomstret den islamske høykulturen i store byer og universiteter, fra Bagdad til Syd-Spania, med eksemplarisk toleranse og på et utrolig avansert nivå, som får vår tids ayatollaher og mullaher til å fremstå som fillefranser på en ruinhaug. Det var arabiske lærde som først fikk hovedverker i antikkens filosofi og vitenskap oversatt og formidlet til Europas latintalende intellektuelle, blant dem Thomas Aquinas.

1000-tallet, Hellig Olavs tid, var en tid da det lysnet og en ny orden ble til – sentralstyrte kongedømmer med rettslige normer inspirert av Kirken, som ble de nye rikenes ideologiske lim. Slik utviklet det seg da over store deler av Europa, også i Norge, takket være Hellig Olav og arven fra ham. 1200-tallet, Thomas Aquinas’ tid, kalles høymiddelalderen, og var en overveldende rik veksttid for intellektuell innsats, kunst, arkitektur. Og fremst blant de mange banebrytende tenkere som preget tiden, står han – Thomas av Aquino.

Han var den yngste blant syv sønner av greven av Aquino, og slektning av Frederik II, keiseren over Det hellige romerske rike. Men siden gutten var tung,

fåmælt og oppslukt av studier, ble han ansett som uegnet for grevelige meritter, og ble utplassert i det rike benediktinerabbedit Montecassino for en karriere som kirkefyrste. Der merket de raskt at gutten var blendende begavet og slukte lærdom med en tankekraft som snart overgikk lærernes. Under studier i Napoli oppdaget Thomas den nye intellektuelle tiggerordenen Dominikanerne, og da han har blitt tyve år og hadde tatt sin magistergrad, bestemte han seg for å gå inn i den ordenen. Det ble skandale i familien – en høyadelig som tiggermunk! Verre enn om den unge kronprins Haakon hadde meldt seg inn i AKP(ml). På veien til nye studier ved Sorbonne i Paris ble han rett og slett kidnappet av sine brødre, som holdt ham innesperret i flere måneder for å få ham på andre tanker. De skjøv endog inn til ham en lettkledt dame av utvilsomt rykte, for å overbevise ham om at livet hadde søtere gleder enn bøker – men alt var forgjeves, og de måtte la ham reise. Først til Paris, så Köln, der han studerte under den vidgjetne Albertus Magnus, og så begynte en hektisk ambulerende virksomhet som foreleser, ved vekslende universiteter og i store klostre, også rundt Roma, der Santa Sabina var hans base. For lærdommen var det jo ingen landegrensener, og hans ry vokste og vokste. Også pavene brukte ham som rådgiver, og han ble bedt om å delta i et kirkemøte i Lyon i 1274, men på veien dit døde han, bare knapt 50 år gammel.

Vi har allikevel et enormt litterært verk etter ham, små og store skrifter, med to bindsterke *Summa*’er i teten. Han hadde sekretærhjelp, for selv skrev han så raskt at skriften ble nesten uleselig. Men han tenkte

enda raskere. Han skal ha sagt at han takket Gud for å ha forstått hver eneste side han hadde lest. Til gjengjeld var det vel bare de vanskeligste bøkene han studerte.

To av hans skrifter er kommet på norsk, oversatt av Nils Heyerdahl – en blendende prestasjon at det kunne gjøres så smidig og så presist! Men det dreide seg jo ikke om popmusikk, så de ble selvsagt ikke verdig omtale av våre såkalte kulturredaksjoner.

Thomas var både teolog og filosof, men med klart blikk for hvor grensen går for det fornuften på egenhånd kan erkjenne. Der kommer Åpenbaringen til, som teologien tolker, også den med solid argumentasjon. Thomas var en uvanlig skarpsynt analytiker, alltid opptatt av å skjelve – *distinguendum est*. Men enda mer suveren er han som syntesebygger, når han ordner og kommenterer et kolossalt stoff, fra Aristoteles og hans arabiske tolkere, fra Bibelen, fra Augustin (og gjennom ham

Platon), fra de andre kirkefedrene og store teologer – og setter alle disse brikkene på plass i sin egen tankebygning, der alle definisjoner og argumenter for eller mot er blitt prøvet under-

veis. Sagt i korttekst forener han gresk tenkning med kristendommen – en syntese som har preget vestlig kultur siden da, med tilliten til fornuften, rasjonalitetsidealet, som ledestjerne.

Thomas Aquinas hører til de få fiksstjernene på filosofiens firmament, hevet over de tidskonjunktorene som de fleste filosofier og ideologier er prisgitt. Han står på høyde med Platon og Aristoteles,

Spinoza, Descartes og Leibniz, Hume, Kant og Hegel – de urokkelig store som all senere filosofi har måttet forholde seg til. Det skrives stadig nye avhandlinger også om Thomas.

En ambassadefest bør skånes for vidløftige referater av hans tenkning – vi må nøye oss med noen glimt fra utsiden. For dette er ikke underholdningsstoff. Thomas skriver tørt og saklig, klart og balansert, uten fengende appeller og bilder – med andre ord: sånn som man nettopp ikke må skrive om man vil bli hørt i vår tids medie verden. Her er ingen lidenskap som dirrer i teksten – men man aner en lidenskapelig søken etter sannhet, og en enda mer lidenskapelig kjærlighet til Gud, som er all sannhets kilde.

Man blir slått av hans radikale kulturåpenhet. Aristoteles er for ham Filosofen med stor F, og også hans arabiske tolkere har høy stjerne. Når han argumenterer mot dem på noen viktige punkter, er det slett ikke fordi de er “hedninger”, men fordi de tar feil. Sannheten er jo for alle, faren for å ta feil er også jevnt fordelt. Men gang på gang siterer han Ambrosius: Enhver sannhet, av hvem den enn sies, er av den Hellige Ånd. Og han bruker byggestener fra andre, også grekere, muslimer og jøder, til sin egen tankebygning, men som helhet er den opplagt hans eget, meget selvstendige verk.

Et storslagent tankens byggverk, like overveldende som de gotiske katedraler! Men det står bergfast på den enkleste av all common sense: at verden utenfor meg er *virkelig*, at tingene er *det de er*, uavhengig av meg – og ikke et produkt av mitt erkjennelsesapparat (slik Kant lærte). All vår erkjennelse bunner i sansenes møte med verden. Men denne “empirisme” forenes

Thomas Aquinas hører til de få fiksstjernene på filosofiens firmament, hevet over de tidskonjunktorene som de fleste filosofier og ideologier er prisgitt.

Kåseri

her med en subtil teori om hvordan vi gjennom sansning og tenkning danner oss pålitelige forestillinger om verden og dens sammenhenger.

Allikevel må filosofen stanse på terskelen til det store mysterium: at verden overhodet *er*, at jeg selv er til. Vi ser jo at ting forgår og vet at vi alle skal dø, så også ikke-væren inngår i vår erfaring. Underet er *væren*. Eller som Wittgenstein sa: Mysteriet er ikke *hvordan* verden er, men *at* den er. Det er “det ontologiske mysterium” – kjernen i Thomas’ filosofi.

Gud er for Thomas den rene og absolute Væren. Alt annet er hans skapte verk, radikalt avhengig av ham. Men i den skapte verden er det ulike måter å være på, ulike værensplan, som Thomas analyserer med skarpsindighet. Med et bilde fra gotisk arkitektur kunne vi si at alle “støttepilarene” i hans tenkning er basert på væren, og de mange “strebebuene” som forbinder de ulike værensplan, er *analogi*-prinsippet. Analogi betyr: en viss likhet til tross for ulikhetene. Alt som eksisterer, har jo del i væren – altså en viss likhet, selv om ulikhetene er slående. Det er i kraft av analogi at vår fornuft også kan ane hva Gud er: Den Absolutte, som er hele skaperverkets utspring og mål. Vi kan bare erfare fliker av sannhet, godhet og skjønnhet, men gjennom dem aner vi at Gud må være selve Sannheten, Godheten og Skjønnheten.

Hva så med mennesket? Det er skapt i Guds bilde som “det mest fullkomne i hele naturen”, skriver Thomas. Ganske visst skadet av synden, men slett ikke fordervet! Gudsbildet i oss er intakt. Vår fornuft er *capax entis* – i stand til å gripe det værende. Og vår vilje er fri, ikke “trellbundet” – i stand til å søke rettferdighet og det felles gode, og til å elske Gud. Thomas er kultur-

optimist. Han har et lyst menneskesyn, men så levde han jo i den lyse middelalder.

På slutten av sitt liv fikk den fromme Thomas mystiske åpenbaringer. Han skrev ikke om dem, men mistet trangen til å skrive. Til en medbror sa han: “Jeg har sett ting som gjør at alt jeg har skrevet, fortoner seg som vissen halm.” Han er visst den eneste av de store filosofer som har gitt sitt eget livsverk en så ydmyk etterskrift. Men allerede hans samtidige så at han var en hellig mann.

At han hadde dyp religiøs og poetisk følsomhet, ser vi av de vidunderlige salmene han skrev, *Lauda, Sion, Salvatorem* og *Adoro te devote*. Fortsatt blir de sunget når katolske kirker verden over feirer alterets sakrament, Skjærtorsdag og på Kristi legemsfest. Da lyder hans stemme, enda klarere og vakrere enn i de lærde skriftene. *Adoro te devote* er nok den vakreste salmen jeg kjenner – på linje med *Herre Gud*, ditt dyre navn og ære i norsk tradisjon.

Her forstår vi at de allikevel hadde noe med hverandre å gjøre, den norske kongen og det italienske filosof-geniet, som begge ble helgenkåret. De levde og døde i den samme tro – en tro som er sterkere enn noe menneskeverk. De vitnesbyrd de hver for seg gav om det, var helt ulike, men hadde det samme midtpunkt. De preget sin tid, men mer enn det: Sporene etter dem har vært synbare i all ettertid. ■

Thomas skriver tørt og saklig, klart og balansert, uten fengende appeller og bilder – med andre ord: sånn som man nettopp ikke må skrive om man vil bli hørt i vår tids medieverden.

Thomas er kultur-optimist. Han har et lyst menneskesyn, men så levde han jo i den lyse middelalder.

Moderne kvinner under slør og flagrende gevanter

- ordenssøstre i Norge gjennom 150 år

Kvinnens arbeid i kirke og samfunn er ofte blitt oversett. Helt spesielt har dette kanskje rammet ordenssøstrene. De utgjør en kvinnegruppe som utvilsomt har egget fantasien, men deres egentlige historie har lenge vært nokså upåaktet. En avvikende livsform i et ekstremt ekteskapsorientert samfunn som vårt, har sikkert bidratt ytterligere. "Nonnene" – som de oftest er blitt kalt – var kvinner med en annen oppfatning av kristenlivet enn den gjengse. Ikke bare var de katolikker, men tilhørte attpåtil en eller annen skummel religiøs orden.

AV SR. ELSE-BRITT NILSEN OP

Sr. Else-Britt Nilsen OP er magister i sosiologi og doktor i teologi. Hun har ikke minst gjort seg bemerket med sin forskning omkring ordenssøstre og deres historie i Norge i moderne tid. Siden 2001 har hun vært statsstipendiat.

Fiendtligheten de møtte ved gjenetableringen i annen halvdel av 1800-tallet, og de gjentatte beskyldningene om "katolsk propaganda", skyldtes ikke bare protest mot en "fremmed" religion, men var også reaksjon på en livsform som gikk på tvers av "normalen"; ikke bare snakket og kledde de seg rart, men de hadde valgt et liv i ugift stand. Ikke bare var det to trossystemer som møttes, men også to livsformer. Ordenssøstrene eksponerte mer enn andre katolikker det fremmede – en *motkultur* – i

et samfunn fullstendig er preget av arven fra reformasjonen, slik den for eksempel uttrykkes i Grunnlovens § 2:

Den evangelisk-lutterske Religion forbliver Statens offentlige Religion. De Indvaanere, der bekjende sig til den, ere forpligtede til at opdrage sine Børn i samme. Jesuitter og Munkeordener maae ikke taales. Jøder ere fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget.

Constitution for Kongeriget Norge

- 17. mai 1814

Norsk kirkehistorie

Ja, trolig var *kulturskillet* langt viktigere enn læreforskjeller, og ordenssøstrenes livsform så *uattraktiv* at senere tiders feminister i stor grad har avskrevet dem.

Men under flagrende gevanter og sinnrike slør fantes kvinner som var svært så moderne i tanke og virke, enten de underviste, pleiet syke eller grunnla sykehus. De katolske institusjonene som etter hvert vokste frem, svarte fremfor alt på viktige allmenne behov, og det oppsto møteplasser mellom en altoverveiende protestantisk befolkning og eksotiske fremmede nonner, mellom Den katolske kirke og det norske samfunn.

Denne historien er tett sammenvevd med en annen historie – den som begynte i 1843: Det året da kong Carl Johan tillot opprettelsen av en katolsk menighet i Christiania.¹ Kirkelig sett hørte den inn under den apostoliske vikar i Sverige,² sveitseren Jacob Lorentz Studach. Den katolske kirkes misjonsdepartement Propaganda Fide,³ regnet for øvrig det protestantiske Norge, i likhet med Norden for øvrig, som sitt ansvarsområde.⁴ Hovedoppgaven var å sikre alle katolikker i området sakramentene, og å gjøre den katolske tro kjent gjennom tale og skrift.

Ambisjonen om å gjenerobre tapte områder for Moderkirken er blitt omtalt som et forsinket utslag av motreformasjonen. Misjonsaspektet synes å ha vært mer

fremme sentralt kirkelig enn lokalt de første årene. Katolikkene i området var i alle fall selv svært lavmælte og lanserte seg ikke i proselyttvirksomhet.⁵ Og det var da heller ikke støyende misjonserklæringer eller oppsiktsvekkende drakter som preget den første etablering av kvinnelig ordensliv i Norge etter reformasjonen. Den foregikk etter svensk oppskrift.

Nonner “i verden”, uten ordensdrakt

Norges tilknytning til det apostoliske prefektur i Stockholm (like til 1868), gjorde at kirkelige “løsninger” som fungerte godt i vårt naboland, også ble forsøkt hos oss. Under et besøk i Paris på slutten av 1830-tallet anmodet Studach om hjelp til misjonen i Sverige. En spansk guvernante meldte seg; Caroline de Bogen, som ble husholderske for både prestene og for fattige katolske barn i Stockholm.⁶ I tillegg var hun lærer ved menighetsskolen. Hun holdt en lav profil, men dirigerte allikevel etter hvert det meste. I katolske kretser kritisertes hun for å påvirke Studach; fra ikke-katolsk hold beskyldtes hun for proselyttmakeri.

Carolines åndelige veileder var en fransk jesuitt, pater Guidée. Det var på hans anbefaling at hun var kommet til Sverige. De første årene der fulgte hun, og

1 To år senere kom Dissenterloven som ga kristne samfunn utenfor statskirken rett til fri religionsutøvelse. Dermed var veien åpen for grunnlegging av katolske menigheter rundt om i landet.

2 Sverige fikk i 1783 egen apostoliske vikar, direkte under Propagandakongregasjonen i Roma, med myndighet over alle områder under den svenske kongen. Cf. Palmqvist 1954 og 1958.

3 Egt. Sacra Congregatio de Propaganda Fide (Departementet for troens utbredelse). Opprettet i 1622.

4 Først i 1977 opphører Norges status som misjonsområde. Cf. Rieber-Mohn 1980:107f; Frosell 1995:11.

5 Utad var det katolske nærvær lite synlig. Beskrivelsen fra 1856 i Norsk Kirketidende stemmer med terrenget: “Hertillands har Katholicismen hidintil været lidet paaagtet. Paa det eneste Sted i Landet, hvor den har opnaaet nogen kirkelig Fasthed, Christiania nemlig, har den forholdt sig stille og rolig, har, saavidt vides, ikke synderlig stræbt efter at gjøre Proselyter, men... kun beskæftiget sig med de Menighedslemmer, der tilhøre den selv.” Norsk Kirketidende, 8.6.1856, s. 257.

6 Ankom i 1839.

etter hvert også et par andre damer, en leveregel som han hadde trukket opp. Etter ti år trengtes flere medhjelpere ved skolen. På dette tidspunkt vokste det frem mange kongregasjoner på Kontinentet med sosialt arbeid som innsatsområde, og en appell til en av dem hadde under andre forhold vært naturlig. Imidlertid var det ingen selvfølge at vanlige ordenssøstre ville få adgang til Sverige. Ifølge landets lovgivning⁷ var hverken munke- eller nonneordener tillatt, ei heller opprettelse av klostre. Men pater Guidée visste råd. Han mente at medlemmer fra La Société des Filles du Coeur de Marie (Frankrike) ville egne seg for arbeid i Sverige.⁸

La Société des Filles du Coeur de Marie (her: Mariadøtrene)⁹ ble grunnlagt hemmelig på 1790-tallet, dvs. under den franske revolusjon, av Pierre-Joseph de Clorivière¹⁰ og Marie Adélaïde de Ciccé.¹¹ På dette tidspunkt var alle religiøse ordener i landet oppløst, og Mariadøtrene var en erstatning for dem. Fordi kongregasjonen måtte arbeide anonymt, bar ikke medlemmene ordensdrakt. Av samme grunn kalte de seg *mademoiselle*, frøken, eller *madame*, fru, og ikke søster. Medlemmene

avla ordensløfter, men levde ute i samfunnet, enten hver for seg eller flere sammen. Kongregasjonen viste seg livskraftig også under fredeligere forhold, men bevarte sin diskrete profil.¹² Ett av deres arbeidsområder var undervisning, og Sverige var blant deres tidligste grunnleggelser utenlands.¹³

Mariadøtrene – som også Caroline de Bogen sluttet seg til – virket ved den katolske pikeskolen og gjorde et godt arbeid. Hurtig vant de prestenes velvilje. At lærerinnene var Mariadøtre, visste ikke mange utenom de katolske prestene i Stockholm. Ja, selv blant ikke-katolikker vakte skolen anerkjennelse, og protestanter begynte å sende sine døtre dit.¹⁴ Hva var da mer nærliggende enn en forespørsel om at de også måtte komme til Christiania?

Mariadøtre til Christiania

Et par brev fra Studach gir oss glimt av hendelsesforløpet. Det første er fra juni 1856 og rettet til kassasforvalteren for l'Oeuvre de la Propagation de la Foi i Lyon:¹⁵ “Jeg har bedt Mariadøtrenes leder (Mlle de Goësbriand)…, sende to dyktige

7 Toleranseediktet (1781). Og senere i forordningen om “Främmande trosbekännare” av 23.10.1860. I 1873 fikk landet begrenset religionsfrihet, men klosterforbudet gjaldt like til 1952. Den svenske lovteksten definerte ikke “kloster”, og de ordenssøstre som etablerte seg i landet fra midten av 1800-tallet, unngikk ordet. De grunnla skoler, sykehus, barnehjem etc. Jesuittordenen ble sett på med mistro i Sverige i annen halvdel av det 19. århundre, men var ikke forbudt som i Norge. Cf. Werner 1996:128 ff.

8 Palmqvist 1958:110.

9 Må ikke forveksles med det protestantiske søsterfelleskapet Mariadøttrarna av Den Evangeliska Mariavägen, som svenske Gunvor Paulina Norrman (Paulina Mariadotter) grunnla i slutten av 1930-årene.

10 Opprinnelig jesuittprest, men i 1773 hadde Clemence XIV avskaffet ordenen. Da jesuittordenen ble gjenopprettet i 1814, fikk de Clorivière ansvaret for reetableringen i Frankrike.

11 Egentlig dreide det seg om to kongregasjoner: de Clorivière grunnla L'Association des Pauvres Prêtres; de Ciccé, La Société des Filles du Coeur de Marie. Cf. Casgrain 1899-1905; Rayez 1966. Lacouture fremhever Clorivrières evne til å samarbeide med en

kvinnelig organisasjon uten misbruk av paternalisme. Lacouture 1995:41.

12 I 1799 var det 267 Mariadøtre, i 1852 vel 1000, ved århundreskiftet 2328. I 1825 kom kongregasjonen under pavelig jurisdiksjon. Den nære forbindelse med jesuittene fortsatte etter at jesuittordenen ble gjenopprettet. Werner 1996:164.

13 I 1846 startet de i England, i 1851 i USA og Sverige.

14 Palmqvist 1958:111. I “forordning ang. främmande trosbekännare” fra 1860 fastslås det at bare katolske barn får gå på katolske skoler. Tidligere fantes det ikke noe uttrykkelig forbud for ikke-katolske barn å gå på katolsk skole (man hadde neppe regnet med en slik mulighet), og derfor tok man imot også ikke-katolske elever. Men straks etter dissenterloven i 1865, klager Studach over at katolske skoler må si nei til ikke-katolske barn, og følgelig synker elevantallet. Studach til l'Oeuvre 11.3.1861. Cf. Palmqvist 1958:447. Senere ble forbudet moderert, og trolig har man funnet lempelige måter å praktisere det på.

15 Omtales i fortsettelsen som l'Oeuvre. I 1840 begynte l'Oeuvre å gi bidrag til katolsk virksomhet i Sverige. For tilblivelsen av l'Oeuvre, cf. Dufourcq 1993:118ff.

Norsk kirkehistorie

kvinner til Christiania for å påta seg undervisning og oppdragelse av piker i Norge. Forutsetningen er imidlertid at de får en årlig garanti på 2.000 francs noen år fremover. I Christiania er det nemlig like dyrt som i London, og mine ressurser tillater meg ikke å hjelpe dem; i hvert fall ikke (i den aktuelle situasjon)... Imidlertid er pikenes (katolske) oppdragelse i denne byen så maktpåliggende nødvendig at jeg ikke våger å utsette dette lenger.”¹⁶

Ved årets utgang skriver Studach igjen til l’Oeuvre, og tingene utvikler seg i riktig retning: “Misjonen i Christiania har nå endelig en kirke selv om intet er helt ferdig... For tiden ligger jeg i forhandlinger om et lån... for å bygge et hus nær kirken. Det behøves et hus i Christiania for misjonærene og våre skoler for gutter og piker... To franske ordenssøstre¹⁷ skal ta ansvaret for undervisningen av våre piker i Christiania allerede fra våren av.”¹⁸

Våren 1857 kom Antoinette Lecoispellier og en annen, trolig Victorine Nourry, til Christiania for et “forsøk på en grunnleggelse”,¹⁹ og ble de første ordenssøstre i landet etter reformasjonen. De to Mariadøtrene hadde da allerede arbeidet flere år i Stockholm. Oppdraget var undervisning av piker i menigheten og arbeid for et vakrere gudstjenesteliv.

Imidlertid ble ikke Mariadøtrene den samme suksess i Christiania som i Stockholm, og i 1862 brøt de opp. I menighetens regnskap for dette året oppgis billettut-

giftene i forbindelse med avreisen til “Mlle Lecoispellier og Mlle Victoire”.²⁰ Hvorfor dro de?

Kongregasjonens ledelse kalte dem neppe tilbake av økonomiske grunner. Heller ikke var protestantenes holdning utslagsgivende, for alle katolske instanser uttaler at det rådet større religiøs toleranse i Christiania enn i Stockholm, hvorfra Mariadøtrene ikke ble tilbakekalt.²¹ I Stockholm var imidlertid forholdene i andre henseender usedvanlig gunstige i etableringsfasen, takket være Caroline de Bogen. Hun kjente de lokale forhold inngående, og ved selv å bli Mariadatter sørget hun for kontinuitet. Kanskje kunne noen av vanskene i Christiania ha vært avverget hvis et liknende bindeledd hadde eksistert der. At det var alvorlige vansker, fremgår tydelig av disse linjene notert av menighetens sokneprest Jean Claude Lichtlé:

“Höimesse: Mr. Lichtlé: Prædiken paa Norsk af Mr. Lichtlé. - Kun en liden Tiltale i Anledning af Menighedens utaknemlige Opførsel mod dem som vier sig til deres Vel.” (15. søndag e. pinse 1862)

I marginen har Lichtlé tilføyd: “Mlle Lecoispellier er reist.”²² Lichtlés innstilling til Mariadøtrene er ikke helt klar,²³ selv om han tar dem i forsvar vis-à-vis menigheten. Det skjer også i et brev til St. Josephsøstrenes generalpriorinne i Chambéry samme høst:

“Gjennom flere år har det vært vanskeligheter ved pikeskolen. Mlle Lecois-

16 Stockholm 27.6.1856. Vol D 3 Suède et Norvège.

17 “Deux religieuses francaises” skriver han, og unngår også her å si at det dreier seg om Mariadøtre. I det første brevet skrev han “deux femmes capables”.

18 Stockholm, 31.12.1856. Vol D 3 Suède et Norvège.

19 Mariadøtrenes protokoll, s. 5f.

20 Christiania Parochialstatistik 1854-1864. OKB Dokumenter 1847-1879. I slutten av 1862 ble begge tilbakekalt til Paris. Lecoispellier dro deretter til Kingstown i Irland, hvor hun endte sine dager.

21 Palmqvist 1958:125. I denne sammenheng synes

følgende begrunnelse hentet fra Mariadøtrenes protokoll ikke helt overbevisende: “Den religiøse forfølgelse hviler fortsatt over dette arme landet og det krever nidkjærhet: Etter flere års kamp har Mlle Lecoispellier måttet oppgi etableringen av en virksomhet ved (Mariadøtrene) i Christiania. Mgr Studach beklaget dette sterkt, men innså at det i den aktuelle situasjon ikke fantes annen utvei...” (s. 6f.).

22 Bekjentgjørelser 1857-1867.

23 Palmqvist 1958:125f. Cf. Casgrain 1905:19f.

pellier) var fransk og kunne ikke noe annet språk enn fransk til tross for at hun hadde oppholdt seg en årrekke i disse landene.²⁴ Av den grunn kunne hun ikke undervise synderlig ved skolen. To svenske²⁵ fra Stockholm etterfulgte hverandre (der) for å hjelpe henne. Begge kunne godt fransk, tysk, engelsk, musikk, tegning foruten de nordiske språk. Deres karakter og deres fremferd i undervisningen sto imidlertid ikke i forhold til deres kunnskaper. Skolen gikk dårlig, foreldrene var misfornøyde; de protesterte og etter hvert tok de barna ut av skolen. Siste vår tok et av menighetens mest fremstående (medlemmer) sine tre piker ut av skolen.

Man gjorde ikke annet enn å sladre om lærerinnene, og ingen var villige til å la seg irrettesette. Alt som lærerinnen sa til barna ble utspionert, irrettesatt av foreldrene. I særdeleshet ønsket man ikke at de (lærerinnene) skulle snakke til dem om religion. Skolen var således død, moralsk oppløst. Fordi man hadde enkelte begrunnede anklager mot skolen, ble man... utakknemlig. Religionen ble skadelidende, og fordi jeg påpekte urettferdigheten i deres oppførsel, mistet også jeg deres tillit og ble omgitt av samme motsigelses- og mistenksomhets ånd. Jeg var slagen, det var også Mlle Lecoispellier. Hun bad om å bli forflyttet”.

Lichtlé overlot så denne del av undervisningen til en legdame, frk Studemunn.²⁶ Mariadøtrene fortsatte virksomheten i

Stockholm inntil sommeren 1892.²⁷ Da dro de av mangel på økonomiske midler og kall. Dessuten hadde det i en periode oppstått konkurranse med Josephsøstrene som drev en liknende skole i Stockholm. I en redegjørelse fra Mariadøtrene selv, oppsummerer de erfaringen i nord slik:

“Den gang kongregasjonen aksepterte misjonen i Stockholm, forbød fortsatt svensk lovgivning religiøse ordener å etablere seg i landet. Skolegangen til katolske barn og omsorgen for fattige familier kunne derfor betros ordenssøstre bare under forutsetning av at disse ordenssøstre ikke ga inntrykk av å være annet enn helt vanlige legkvinner. Slik er det ikke lenger i dag. Vi ser med glede at St. Joseph- og St. Elisabethsøstrene med suksess fyller den karitative rolle som Mariadøtrene tidligere alene kunne utøve...”²⁸

Stabilt søsternærvær

Til Christiania kom St. Josephsøstrene 4. august 1865. Før de la ut på reisen, hadde de skiftet ordensdrakten ut med vanlige klær. Dette etter råd fra den franske konsul i Norge, dersom søstrene “...vilde sikre sig fremgang i sin virksomhet”. Først tre år senere ble de “synlige” i bybildet. På dette tidspunkt hadde de vunnet respekt som dyktige pedagoger og gjort sin første eiendomshandel (Akersveien 4). Det siste vakte imidlertid oppsikt; også i pressen.

24 Underforstått i Sverige og Norge.

25 Kanskje dreier det seg om tidligere elever som ønsket å hjelpe søstrene uten selv nødvendigvis å være Mariadøtre. En Mlle. Nielson nevnes i menighetens regnskap for 1861. Trolig er det Julia Nilsson (f. 1842 i Stockholm), som var elev ved skolen i bl.a. 1854. I listen over menighetsmedlemmer i Stockholm oppføres hun i 1864-1867 som språklærerinne, mens hun ikke er med i listen fra 1860. Hun emigrerte senere til Amerika. I regnskapet for 1862 nevner Lichtlé billettutgifter for Mlle. Bachsfeldt (sammen med pastor Pfanzelter).

26 Hennes reiseutgifter figurerer også i regnskapet for 1862.

27 Av de i alt 38 Mariadøtre som hadde virket i Sverige siden 1851, var bare to svenske. For forholdet mellom de to pikeskolene, cf. Werner 1997:184f.

28 Hentet fra en redegjørelse som generalpriorinnen overrakte biskop Bitter, da de møttes 21.4.1891. Et annet eksemplar ble stilet til erkebiskopen av Paris, kardinal Richard, Mariadøtrenes kirkelige overordnede (cf. Casgrain 1905:378). En påtegning (9.5.1891) viser at han godkjente nedleggelsen i Stockholm. (Dette eksemplaret oppbevares i Mariadøtrenes arkiv i Paris.)

Norsk kirkehistorie

Men den katolske sokneprest (nå p. Stub) visste å svare:

“Det er sant at der i hovedstaden fins noen franske, katolske damer, som øver barmhjertighet mot fattige og syke og tar sig av barnenes opdragelse. For ikke å støte våre landsmenn, som for de flestes vedkommende aldri har sett en ordensdrakt, og for ikke å bli utsatt for alle de fordommer som henger ved de religiøse ordenssamfund, så har disse damer inntil nu gitt avkall på å bære sin ordensdrakt... Alle de som ønsker å se søstrene, behøver bare å innfinne sig i St. Olavs kirke førstkommende søndag. Ja, de er innbudt til å innfinne sig der hver søndag; de vil derved få bedre anledning til å sette sig inn i den katolske religion som de dessverre er fullstendig uvitende om.”²⁹

Slik kunne søstrene endelig iføre seg sin ordensdrakt.

Noe som kunne ha vært en alvorlig hindring for etableringen både av Mariadøtrene og St. Josephsøstrene i Norge, var begge kongregasjonenes sterke historiske bånd til jesuittene. Den såkalte jesuitterparagraf ble jo opphevet først i 1956.³⁰ Imidlertid var nok tanken om “kvinnelige” jesuitter fjern for de fleste, og godt var det både for kirken og det samfunn som etter hvert nøt godt av St. Josephsøstrenes tjenester.

Når så St. Elisabethsøstrene ankommer Hammerfest – verdens nordligste by – 13. oktober 1880, for å ta seg av syke og fattige, sikrer disse to kongregasjonene Norge et uavbrutt søsternærver både i syd og nord som har fortsatt like til dags dato.

Den katolske kirke trengte skole, og snart erfarte søstrene at det norske samfunn ikke bare trengte hjemmesykepleie, men også hospitaler. Ikke nok med at sykehus var *mangelvare*, i tillegg fremstod *kvaliteten* på de eksisterende som svært dårlig.

En østerrisk lege som inspiserte Rikshospitalet på 1860-tallet, beskrev forholdene der så primitive at Rikshospitalet etter hans mening ikke kunne kalles et sykehus! Og vi kan lett tenke oss langt verre tilstander i utkant-Norge. Det var ingen tilfeldighet at Hammerfest fikk landets første katolske hospital i 1882; St. Vincent – særlig innrettet med tanke på invalide, foruten poliklinikk for sårbehandling, og – når nøden var der – tanntrekking.

Året etter åpnet Vor Frue Hospital sine dører for sine første pasienter i hovedstaden, støttet og oppmuntret av hovedstadens leger.

Da Norge nord for Polarsirkelen ikke lenger ble regnet som del av Det apostoliske prefektur for Nordpol-områdene (siden 1855), fikk hele landet i 1869 en felles kirkelig administrasjon, uavhengig av Sverige. I 1887 overtok luxembourgeren Johannes Olaf Fallize oppgaven som landets kirkeleder etter franskmannen Bernard Bernard. Og som andre allerede har formulert det; “uansett hvilket aspekt av moderne katolsk kirkehistorie man er opptatt av, så kommer man ikke utenom denne mannen”, som satt ved roret i 35 år.

En av hans første embetshandlinger var å inndele prefekturet i tre regioner (det sydlige, det vestlige og det nordlige Norge). Dette berørte også søstrene:

Josephsøstrene som skulle virke på Øst- og Sørlandet, forlot Trondheim og sendte søstre til Fredrikstad, Halden, Porsgrunn, Kristiansand og Drammen.

Elisabethsøstrene fikk sin arbeidsmark i nord. En grunnleggelse i Trondheim samsvarte med egne interesser; en “mildning” av isolasjonen for søstrene i Hammerfest. Elisabethsøstre kom det også til hovedstadens nye menighet St. Hallvard.

29 Kronikk 1940:17.

30 Jødene fikk adgang til Norge i 1851, munkeordenen i 1897. Religionsfriheten kom først i 1964 (ved Grunnlovsjubileet).

Franske søstre skulle komme til Bergen og bygge opp virksomheten på Vestlandet.

Men Vestlandet voldte problemer. Et positivt og ganske overraskende resultat av vanskelighetene, var grunnleggelsen den norske St. Franciskus Xaverius-søstrenes kongregasjon (1901). I løpet av få tiår vokste den til å bli den nest største i landet.

I 1900 fantes det 124 ordenssøstre i Norge; i løpet av ti år var antallet mer enn fordoblet. Den rike vekst i kvinnelig ordensliv i datidens katolske Europa fremmet denne utviklingen. Det samme gjorde den lokale kirkelederens og søstrenes egne ambisjoner og mål.

Fallizes strategi for ordenssøstre kan oppsummeres slik: Til menigheter som manglet søstre, gjorde han iherdige forsøk på å få søstre. Ved menighetsgrunnleggelser ønsket han søstre allerede i oppstartingsfasen, idealkonseptet var "kirke-skole-hospital". Presset Fallize søstrene? Spørsmålet er nærliggende, og på Vestlandet hvor fransiskanerinner fra Luxembourg virket i 1890-årene, er svaret klart ja. St. Joseph- og Elisabethsøstre kjente landet bedre og kunne lettere vurdere hva som var mulig, og hva som ikke var det, i oppfyllingen av biskoppelige ønsker. Men selv for søstrene som klarte å motstå press og påtrykk, var Fallize ingen lett herre å forholde seg til. Disse linjer fra St. Josephsøstrenes leder i Norge, til generalpriorinnen i Chambéry i 1901, er klar tale. Og som så ofte, gjaldt det Instituttet:

"Jeg trenger ikke, kjæreste Moder, å fortelle Dem at han (Fallize) er vårt aller største kors; et piggete kors fullstendig dekket av torner... Man unngår å nærme seg ham i stadig frykt for å bli utsatt for et eller annet knep. Jeg går nesten aldri alene til ham."

St. Josephsøstre klarte å sette seg i respekt, men det hadde sin pris – for da nederlanderer Johannes Smit etterfulgte Fallize i 1922, var den nye kirkelederen allerede før han ankom Norge, innstilt på å innskrenke deres makt. Det gjorde han bl.a. ved å verve diocesane nederlandske søsterkongregasjoner.³¹ Over diocesane kongregasjoner hadde lokalbiskopen langt større myndighet – ikke minst når det gjaldt økonomi – enn tilfellet var for de pavelige kongregasjoner. Dessuten forventet Smit av søstrene – som av prestene – at de skulle være nederlandske eksempler ("verdens beste katolikker"). Og som et eks. på dette anbrakte han tyske Franciskus Xaverius-søstre i nederlandske klostre, for at de skulle bli påvirket av den gode ånd.

Vitaliteten i nederlandsk katolisisme disse årene var stor: "Inte nog med att den katolska minoriteten genom sin expansion och strama sammanhållning utvecklats till en verklig maktfaktor i det holländska samhället, de holländska katolikerna kom också att få en allt större betydelse för den katolska kyrkan i stort och de svarade för den yttre missionen." Og når enkelte kristelige miljøer i Norge ventilerte katolskfiendtlige holdninger også av denne grunn, så var det forståelig. Denne ekspansjonen på personalsiden var ikke bare bemerkelsesverdig i et kirke-distrikt med et par tusen katolikker, den var dessuten uten sidestykke i Norden

Smits tid i Norge begrenset seg til seks år, men det var viktige år for historien vi her er opptatt av. Og i årene som nå følger, vokser antallet ordenssøstre og når sitt rekordtall ved inngangen til 1940 med 560 søstre; faktisk var hver femte katolikk i Norge ordenssøster!

Det er klart at disse kvinnene spilte

³¹ Og ut fra tidspunktet for denne vervingsaktiviteten, er det ikke usannsynlig at han hadde besluttet det i forbindelse med de første samtaler med Fallize i 1922.V. Poels, s. 185.

Norsk kirkehistorie

en viktig misjonsstrategisk rolle i katolsk kirkeplanting. Sammen med sognepresten utgjorde de menighetens kjerne. I norsk sammenheng var søstrene uunnværlige fordi andre menighetsmedlemmer var så få. Søstrene var nødvendige for å gi den stedlige kirke en viss størrelse. Og de små stasjonene støttet seg i det meste på søstrene. De katolske skolene trengte deres arbeidskraft, og selv om de ikke eide disse institusjonene (St. Joseph institutt et viktig unntak), så var de såre viktige for opprettholdelsen av dem: Ellers kom sakristiarbeid, hushold for prester, barnehager, internater, hjem for unge piker ...

Men søstrene viktigste "arbeidsplass" var en annen – ved de katolske sykehusene som de selv eiet og administrerte. Der var det "kvinneregiment helt til topps", som en av de første kvinnelige legene ved Vor Frue treffende formulerte det. Andre katolske helseinstitusjoner fantes dessuten.

Omkring 1940 var de private sykehus fordelt på ulike typer eiere: "De som ble drevet av private og av frivillige organisasjoner (ca. 70 %), og de som ble drevet av religiøse organisasjoner. Av de siste hadde de katolske sykehusene over halvparten av sengene."³² Skole, men særlig sykehus, sikret et katolsk nærvær i norsk dagligliv. Og minst like viktig for den lille minoritetskirken *innad*, var det faktum at søstrenes hospitalvirksomhet i stor grad opprettholdt økonomien: Bygg av nye kirker ble flere ganger finansiert (eller med-finansiert) av søstrene, og prestene var – følte de – ubehagelig avhengig av søstrene. "Et tegn på kraft er det ikke. Snarere et symptom på tilbakegang", sier en visitator i 1950-årene.

Egentlig en helt overflødig bekymring på dette tidspunkt. Til tross for enkelte nyetableringer – bl.a. landets første monas-

tiske grunnleggelse (Lunden kloster i 1951) – så blir det mer og mer klart at kallene avtar. Endringen begynte nokså tidlig i etterkrigsårene, men det er i perioden 1965-75 at det går opp for de impliserte parter (biskopene, menighetene og ikke minst søstrene selv) at noe radikalt var i ferd med å skje.

Denne erkjennelsen kom samtidig som verdenskirken gjennom Det annet Vatikankonsil hadde oppfordret alle ordenssamfunn og kongregasjoner til å ta sine regler og konstitusjoner opp til revisjon og å gjennomføre en reform preget av "tilpasning og fornyelse". Søstrene tok villig utfordringene – med styrking av faglig kompetanse og teologisk fordypning, åpnet for samarbeid og kontakt mellom søstre fra ulike kongregasjoner (Søsterrådet ble opprettet i 1967), og de bidro aktivt i arbeidet med og gjennomføringen av den liturgiske fornyelse som ikke minst innebar tidebønner på norsk (et arbeid som stadig vekk pågår).

Ordenslivets *indre* fornyelse var viktigst for søstrene selv, men for mennesker omkring var det nok andre ting som gjorde større inntrykk: At ordensdrakter ble beklippet og modernisert – ja endog at "sivile nonner" nok engang ble del av det kirkelige landskap. Det var spennende samtaleemner for konvertitter i slutten av 1960-årene! Og så fulgte avviklingen av en rekke av søstrenes store institusjoner, mest sykehus. Nedtrappingen skyldtes i hovedsak to ting: Fallet i rekruttering, og en offisiell helsepolitikk uten rom for private sykehus.

I 1967 kommenterte sr. Andrea Kampshoff – den gang provinsial for St. Josephsøstrene – denne utviklingen slik: "For de søstre som har vært med på å bygge opp våre sykehus gjennom et liv fullt av

omsorg for de syke, nøysomhet og flid, er det ikke så lett, men de har forstått at vi ikke kan fortsette ... som tidligere. Samtidig er vi alle blitt oppmerksomme på andre sosiale oppgaver ... (oppgaver i menigheten) ... En meget positiv følge av sykehussalget er at flere søstre kan bli gjort fri for å ta en religiøs videreutdanning og etterutdanning.”

Til tross for nedtrapping på enkelte områder, var søstrene på utkikk etter nye oppgaver som med tiden var blitt mer presserende enn dem de tradisjonelt hadde påtatt seg. Mindre kommuniteter oppstår, og “utearbeidende” søstre er ingen merkeverdighet lenger. På slutten av den viktige tiårsperioden 1965-75 blir det fastslått: “Det er de samme ordenssamfunn og kongregasjoner som i Norge bærer dagens byrde og hete, nu som for ti år siden. Og det er rimelig når man tenker på at søstre er arbeidere i Guds rike på livstid, og at et liv omfatter en lang rekke årtier.” Omtrent på samme tidspunkt (1977) ble det arrangert et strukturseminar for Oslo Katolske Bispedømme (OKB) om “Morgendagens kirke”, og utsiktene var dystre: Man forutså ingen vekst overhodet, hva kirkemedlemmer, prester og ordenssøstre angikk – det var bare nedgang, stigende gjennomsnittsalder og utdøende kongregasjoner. Det viser bare hvor vanskelig det er å spå om fremtiden. Det lå definitivt ikke i kortene at våre menigheter skulle vokse ut over alle bredder og støvleskaft. Eller at vi skulle oppleve den gryende begynnelsen til et eget preste-seminar i OKB. Eller at vi siden 1990 skulle få flere klostergrunnleggelser i Norge enn vi har hatt de første 70 år.

Fortsatt finnes det ordenssøstre i vårt land, nå også i Den norske kirke. Omkring 200 i tallet er de: En håndfull med

kompetanse innen medisin og sykepleie, men helt uten tanke på å gjenta tidligere generasjoners bragd på helsefronten. Materiell fremgang har avslørt andre behov i befolkningen. Behov for eksempler og perspektiver som strekker seg ut over den materielle sfære aksentueres, samtidig som vi konstaterer spenninger og konflikter i møte med innvandrere og flytninger. Dette er dagsaktuelle behov i vårt samfunn, og her kan igjen klosterlivet fremstå som ressurs.

Mens det omfattende samfunnsarbeid har avtatt blant ordenssøstrene (dessverre er det ikke blitt overflødig), er det mer spesifikt “klosterlige” blitt aksentuert: liturgi, bønn, stillhet og liv i fellesskap. Mange søker allerede mot klosterfellesskapene, ikke for selv å slutte seg til dem, men for åndelig fornyelse, ro og kanskje veiledning. Klostrene fremstår mer og mer som en slags “åndelige hospitaler” som, i likhet med det eldre katolske sykehustilbud, frekventeres på tvers av konfesjonelle grenser.

Nye kongregasjoner og gamle monastiske ordener har etablert seg. Norske kvinner går fortsatt i kloster, mens enkelte utenlandske kommer svært langveis fra: Filippinene, India, Indonesia, Mexico, USA, Vietnam og kanskje snart også fra afrikanske land. Klosterfellesskapene fremstår som eksempler på at flerkulturell sameksistens både er mulig og berikende, om enn sikkert krevende, for alle som våger å åpne seg for utfordringen. Sitter dagens nonner inne med en like samfunnsnyttig kompetanse som tidligere i helsesektoren, men nå på mellommenneskelige relasjoner? ■

Frans av Assisi

Kirken feirer i år at det er 800 år siden Den hellige Frans av Assisi skrev sin første, enkle ordensregel – som i hovedsak besto av evangelienes råd om perfektion. I forbindelse med jubileet gir kunstneren og legfransiskaneren Liv Benedicte Nielsen en personlig refleksjon over Frans' liv og virke. Artikkelen er illustrert med Nielsens egne tresnitt med motiver fra Frans' liv – også trykket i boken Frans av Assisis skrifter (St. Olav forlag 1982).

AV LIV BENEDICTE NIELSEN

“**H**vorfor går hele verden etter deg, akkurat deg?” spør en av hans åndelige brødre Den hellige Frans, som i sin “guddommelige galskap” svarer: “Fordi Herren ikke kunne finne noen ynkeligere skapning til det vidunderlige arbeid han vil utføre”.

Ved sitt inderlige kristusforhold, sin troskap mot Kirken og sin store glede over skaperverket, virket Frans som en fornyer både av kirke og kunst på 1200-tallet. Hans fargerike liv har til alle tider siden inspirert diktere, kunstnere, musikere, dramatikere og livskunstnere av alle slag.

Gud skapte alt av intet, og mennesket skapt i Guds bilde er kalt til å være hans medskaper i den skapelsesprosess som

stadig skjer, i omsorg for alt levende.

Den hellige Frans inngikk et mystisk ekteskap med en kvinne han kalte fru Fattigdom, som sa til ham: “Jeg gir deg den største gave: ‘Ingenting’”. Mottagelsen av denne gaven førte til en ytterst kreativ livsform for Frans og hans følgesvenner gjennom tidene.

Når man kommer fra jernbanestasjonen nede på sletten ved Santa Maria degli Angeli, ser man Assisi ligge oppe på Monte Subasio, som en evangelisk by, bygget på fjell. Byen og alle som noen gang skulle komme til å oppholde seg i den, ble velsignet av Frans for 800 år siden.

Assisi er et av kristenhetens viktigste åndelige kraftsenter og pilegrimssteder,

med det “religiøse umbriske landskap” som Frans dro gjennom på sine vandringer, iført en lappet kutte, og ønsket “fred og alt godt” – *pace e bene*.

Jeg har selv vært pilegrim og malt en rekke ganger i dette landskapet, som gjerne ligger badet i et hav av skiftende blått.

Omvendelsen

Giovanni Francesco Bernardone kom til verden i 1182. Frans var en livlig ungdom og leder for gjengen. Han ønsket å dra ut som ridder og vinne hele verden, inntil, som hans samtidige ordensbror Thomas av Celano skriver i sin biografi, “hans indre verden får en annen skikkelse, da Herren plutselig kom over ham” og han gjennomgår en radikal *metanoia*, omvendelse.

Som Kristus, identifiserte Frans seg med samfunnets utstøtte, tiggerne og især de spedalske, som han i begynnelsen hadde følt avsky for, men nå tjente med stor glede. Frans skriver i sitt testamente: “Da jeg var i verden, tålte jeg ikke å se de spedalske, men Herren selv førte meg blant dem, og jeg gjorde barmhjertighet mot dem. Da jeg gikk bort igjen, ble det som før hadde vært uutholdelig, vendt til glede.”

Dagens sosiale institusjoner nedstammer direkte eller indirekte fra tiggermunkene.

I begynnelsen av sin omvendelse pleide Frans å meditere i et forfallent markkapell i idylliske omgivelser nedenfor byen, San Damiano, der han ba: “Høyeste, ærerike Gud, opplys mitt hjertes mørke og gi meg rett tro, fast håp og fullkommen kjærlighet, innsikt og erkjennelse, Herre, så jeg kan fullføre ditt hellige og sanne oppdrag. Amen.”

En morgen syntes det bysantinske

krusifikset over alteret å tale til ham og si: “Bygg mitt hus opp igjen, for det er nær ved å falle sammen.” I første omgang tok Frans dette bokstavelig, og han foretok en rekke restaureringer av kirker og kapeller. I dag har dette igjen vært aktuelt, etter jordskjelvet for noen år tilbake, der heisekraner lenge sto som jakobsstiger mot himmelen.

Frans’ rike kjøpmannsfar ble rasende over å se sin sønn kledd i filler, tilbringe nettene i klippehuler, tigge til livets opphold og bli kastet sten etter av gateguttene.

I biskopens nærvær ga Frans tilbake alle farens eiendeler, iberegnet de klær han sto og gikk i, mens han sa: “Fra nå av skal jeg aldri mer si ’far Pietro di Bernardone’, men ’Vår Far som er i Himmelen’”. Utstyrt med en kappe som biskopen slynget om han, forlot Frans alt som var av verden, og hans lengsel oppad førte ham for en tid opp i fjellene.

Frans’ sterkeste ønske og høyeste lengsel var å leve fullt og helt etter evangeliet. Ved sitt liv har han vist at det er mulig.

Ordo fratrum minorum

Etter hvert var det flere som ved Frans’ eksempel fikk inspirasjon til å leve på samme måte, og det begynte å samle seg åndelige brødre rundt ham. Blant dem som undret på om Frans virkelig var på vei til å bli helgen, ikke gal, var en ung og rik forretningsmann, Bernard av Quintevalle. Han var vitne til at Frans lå på sitt ansikt en hel natt, mens han gjentok: “Min Gud og mitt alt”. Neste morgen slo de opp i evangeliene tre ganger og fant de følgende skriftsteder: “Hvis du vil være fullkommen, selg alt du eier og gi det til de fattige, så skal du få en skatt i himmelen”, “Vil noen

Jubileum

komme etter meg, må han fornekte seg selv, ta sitt kors opp og følge meg” og “Og han bød dem at de ikke skulle ta noe med på veien.” Ikke lenge etter var de å se på torget, hvor de delte ut bror Bernards jordiske gods.

Frans var lite interessert i å lage en organisasjon. Likevel ble en orden dannet, som etter pavens tillatelse fikk navnet “Mindrebrødrene”, *Ordo fratrum minorum*, og som har holdt seg livskraftig inntil i dag. Den kom også tidlig hit til landet, allerede på 1200-tallet.

Pave Innocens IIIs klage over tidens forfall lyder forøvrig velkjent: “Den menneskelige ondskap øker i vår moderne tid til over grensen for det normale.”

Frans sendte brødrene ut to og to i verden, “som fremmede og pilegrimer”, barbente og uten penger, for å forkynne omvendelse og fred – som først og fremst består av en dyp, indre ro. De arbeidet og tigget til livets opphold, stelte de syke og spedalske. Når de kom forbi et veikors, ba de den bønningen Frans hadde lært dem: “Vi tilber deg, Kristus, og lovpriser deg, fordi du ved ditt hellige kors har forløst verden.”

Den fransiskanske gleden

Den sanne kjærlighet rådet mellom dem, som blant de første kristne, og de delte alt.

Gleden var fremtredende. De spilte og sang og var fulle av munterhet. Folk kalte dem “bohemer”, for som Frans sa: “Hva annet er vel Guds tjenere enn hans spillemenn, hvis gjerning det er å dra hjertene oppad og fylle dem med åndelig glede?”

Jeg opplevde selv noe av den fransiskanske glede ved en retrett i et kapusinerkloster, sammen med en pilegrimsgruppe

*“Hva annet er vel Guds tjenere enn hans spillemenn som forsøker å dra hjertene oppover og fylle dem med åndelig glede?”
Frans i Speculum perfectionis*

fra St. Frans menighet i Larvik. En kveld dukket prioren opp, iført kutte og trekkspill, og spilte og sang for oss. Vår medbragte prest sluttet seg til, så det ble rene operetten. Til slutt kastet hele gruppen seg ut i en ellebill dans.

Frans sa videre til brødrene at de egentlig ikke hadde behov for et kloster, “for legemet er vår celle, og sjelen er eneboeren som sitter der inne i cellen og ber til Gud og tenker på Ham.”

Nede på sletten ved Santa Maria degli Angeli hever det seg en stor basilika

med samme navn. Denne rommer det lille, uanselige kapellet som benediktinerne på Monte Subasio overlot til Frans og brødrene. På dette lille sted, Portiuncula, tilbragte Frans det meste av sitt liv. Dit lengtet han alltid tilbake når han var på sine nære eller fjerne misjonsreiser.

Den annen og tredje orden

Klara er i virkeligheten fransiskanismens blomst. Og den som besøker de stedene der hun har levet, vil etter syv hundre år fremdeles kunne kjenne den underlig rene og hjertegripende duften.

*Johannes Jørgensen:
Den hellige Frans av Assisi.*

Portiuncula ble senter for fransiskansk virksomhet, og her ble ordenen stiftet. Her ble også den annen orden til, da Frans tok imot Den hellige Klara. Han ga henne og dem som sluttet seg til, San Damiano med det tilhørende lille klosteret. Her levde søstrene etter de samme idealer som Frans og brødrene: Fattigdom, lydighet, renhet, glede og fred.

Det fortelles at når Den hellige Klara vendte tilbake fra sin ensomme kontemplasjon, lengtet søstrene etter å skue hennes ansikt, som ga gjenskinn av det som er "der oppe".

I Portiuncula ble også en tredje orden, for legfolk, dannet.

I fjellene over Assisi fant Frans noen huler som var gode å meditere i. Han kalte dem Carceri, sine fengsler. Disse ble grunnlaget for det første og fattigste av alle fransiskanerklostre. Hit trakk han seg iblant tilbake med noen få brødre, som skiftet på å være Marta og Maria.

En tid var Frans fristet til eneboerlivet og sendte bud til sine nærmeste brødre og Den hellige Klara om forbønn for at Guds vilje måtte skje. De kom tilbake med beskjed om at hans virke skulle være i verden.

Fioretti

I *Fioretti*, en blomsterkrans om Frans av Assisi og hans første brødre, kan en lese mange givende historier om Frans og brødrene. Den er nedtegnet av brødre som hadde kjent ham og selv var helgener, poeter og seere. Vi hører om en by med innbyrdes strid og slagsmål, så ille at borgermesteren til slutt sendte bud etter Frans.

Jubileum

Han vandret fredelig inn en morgen, mens innbyggerne strømmet til og hilste: “Godmorgen, gode mennesker.” Og så ble de det.

Kjent er historien om Frans og hans nærmeste bror og skriftefar Leone, som en iskald vinterdag gikk fra Perugia til Portiuncula og holdt på å forkomme av sult og frost. Frans oppmuntret da sin bror ved stadig å forklare ham hva den fullkomne glede besto i: “Når vi endelig kommer frem til klosteret og de der inne beskylder oss for å være røvere og nekter å slippe oss inn, og vi igjen og igjen gråtende banker på, til de til slutt kommer farende ut og kjeppjager oss, det er den fullkomne glede. For alt hva vi i denne verden tåler med tålmodighet av kjærlighet til Vår Herre Jesu Kristi kors, det, bror Leone, er den fullkomne glede.”

Vi leser om brødre, som bror Bernard, som vandret snart 20, snart 30 dager alene på de høyeste tinder og beskuet de opphøyde ting. Om bror Johannes den enfoldige, som mente seg forpliktet til å gjøre etter alt Frans gjorde. Når Frans spyttet, sukket, hevet armene og ba, gjorde han nøyaktig det samme. “Men da den hellige Frans ble dette var, irectesatte han ham med stor munterhet,” leser vi.

Vi blir kjent med bror Enebær, fra Ginepro, som fant på mange rare streker, men om hvem Frans likevel sa: “Gid vi hadde en hel skog full av slike enebærtrær.” Det fortelles at han en gang vekket sin foresatte med en skål grøt midt på natten, med disse ord: “Far, da du i dag irectesatte meg for mine feil, la jeg merke til at du ble ganske hes av anstrengelse. Derfor har jeg laget denne grøten til deg, som er sunn for halsen.”

Den staselige og oratorisk begavede bror Masseo trente Frans opp i slik ydmykhet at han anså seg selv som en meget stor synder. Men denne store ydmykheten fylte ham med et slikt indre lys at han alltid var full av jubel. Ofte når han ba, utstøtte han en lyd som når en due kurrer. I hans alderdom hendte det at en av brødrene spurte om det ikke var på tide å istemme et nytt vers. Men bror Masseo svarte at den som finner all sin glede i ett eneste, ikke behøver noe annet.

Dyrene

Frans hadde et levende forhold til dyrene, våre nærmeste naboer i skaperverket, som verken vi eller Kirken har sett vårt ansvar for, men som ofte nevnes i Bibelen som gjenstand for Guds omsorg.

Den hellige Frans regnes som skyts-helgen både for dem og for økologien. Kjent er hans preken for fuglene, der han oppfordrer dem til glede og takknemlighet overfor Skaperen: “De sår ikke og høster ikke, men den himmelsk Far før dem likevel.”

Han temmet en ulv som terroriserte innbyggerne i Gubbio, så den ble from som et lam.

En sommer mediterte han på en øy i Trasimenersjøen sammen med en hare, som han kalte “bror Mimresnute”.

Etter regnvær var Frans å se på veier og stier, for å redde meitemarker fra å bli trådt på. Det var han som hadde ideen til å gi fuglene korn og dyrene ekstra mat julekvelden.

Inkarnasjonens mysterium

*“Fremfor alt var det Jesu ydmyke menneskevordelse og hans kjærlighet gjennom sin lidelse som opptok hans tanker slik at han knapt kunne tenke på noe annet.”
Thomes av Celanos biografi*

Frans hadde et spesielt forhold til julefesten og inkarnasjonens mysterium.

En jul stilte Frans opp en krybbe i en grotte ved Greccio. Under midnattsmessen så en av de tilstedeværende, i et syn, Jesusbarnet bli levende i krybben og at Frans løftet det kjærlig opp.

Frans’ misjonsreiser strakte seg helt til Det hellige land, hvor seeren helt

bokstavelig kunne vandre i Mesterens spor, og det var som om hans ånd ble igjen i Getsemane og på Golgata. Han gråt over Frelserens lidelse, fordi “kjærligheten ikke blir elsket.”

Hans dypeste behov var å motta Kristus i alterets sakrament. Han skriver: “Av Guds allerhøyeste Sønn ser jeg ikke noe annet legemlig i denne verden enn hans allerhøyeste legeme og blod.” Han hadde stor ærbødighet for alle prester, hvor skrøpelige de enn måtte være, fordi de forvalter dette mysterium.

En narr og en tåpe – og mystiker

Mot slutten av sitt liv opplevde han det smertefulle at hans idealer ikke ble fulgt, da de nye brødrene fant hans evangeliske råd for radikale.

Det som kanskje var det vanskeligste for ham å godta, var at det ord han hadde mottatt i begynnelsen av sin gjerning, ikke fikk bli stående i den endelige ordensregelen: “Ta intet med på veien, verken stav eller veske, brød eller penger.”

Frans var også skeptisk til den lærdom og de studier mange av dem søkte, da han mente det kunne føre til hovmod. Han nektet en bror å eie en bønnebok, for da kunne han komme til å si til sin bror: “Bring meg mitt breviar.” Faktisk hadde han større tillit til bror Tyv og bror Røver enn til de lærde. Det fortelles om en berømt doktor, at han først måtte gjennom en måneds kjøkkentjeneste, før han kunne optas i ordenen.

Om seg selv sa Frans at han var kalt til å være en narr og en tåpe som verden aldri hadde sett maken til. En rabbi har senere uttalt at for å være fullt levende, hellig, trengs disiplin, artisteri – og litt galskap.

Jubileum

Søster Død

*“På den harde klippen mellom Tiber og Arno, mottok han av Kristus det ytterste tegn som hans lemmer bar i to år.”
Dante i Paradiso*

Med noen få brødre, trakk mystikeren Frans seg tilbake til det ville fjell mellom Tiberen og Arno, La Verna, i ensom kontemplasjon. Så sterkt ble han grepet av

den korsfestede Kristus, at han mottok sårmerkene i hender, føtter og side.

Til alle tider siden, har det bodd brødre på La Verna. De “tilbringer sitt liv”, som Johannes Jørgensen skriver i sin pilegrimsbok, “med å be de bønner verden ikke ber, gi avkall på de gleder verden misbruker, og gjøre bot for de syndere som ikke selv gjør det.”

De siste årene av sitt liv virket Frans ved sin penn og sitt eksempel. Thomas av Celano sier om ham at han var den samme i liv som i ord. Hans behov for mindre og mindre ble stadig større og større, og han syntes aldri at han og brødrene var fattige nok. Alle som ba om noe, ga han hva han hadde, om det så var de klærne han sto og gikk i – for å “gi bror Fattigmann tilbake det vi har tatt fra ham.” I dag krever de fattige landene å få sin rettmessige eiendom og sitt daglige brød tilbake fra de rike.

Samtidig med at hans ånd lyste klarere og klarere, ble hans bror Legeme stadig skrøpeligere. Han erkjente at han heller ikke hadde stelt pent med “bror Asen”, som nå “sparket”.

Han hadde store smerter og var en dødsmerket mann. En tid lå han syk og nesten blind i en ussel hytte ved San Damiano. Her ble han grepet av dyp depresjon og forlatthet, inntil lyset brøt igjennom og et mesterverk av en lovsang til Skaperen for hans skjønne skaperverk,

Solsangen, ble til. Den uttrykker hans dype samfølelse med det besjelede univers, naturen og skapningene, og er det første dikterverk på det italienske folkespråk.

Det sies av diktningen er det guddommelige språk. Frans’ egen diktning er for en stor del inspirert av salmene og de poetiske bøker i Bibelen, der vi møter Gud som skaper og den universelle lovprisning

*"Aller høyeste, allmektige gode Herre, din er all
ære, lov og pris og all velsignelse, deg alene, du
høyeste tilkommer de, og intet menneske er
verdigg å nevne ditt navn!"*
Fra Solsangen

av ham. Vi hører om trærne som klapper i hendene, hauger som hopper av glede, og jorden som revner av fryd.

Til gjengjeld for sin fullkomne forsakelse, mottok Frans da også den fullkomne glede. Han kunne gripe to stokker fra bakken og spille et stumt spill bare han kunne høre. Frans opplevde også englenes nærvær, som spilte musikk fra evigheten for ham, på grensen av hva hans legeme kunne tåle.

Da Frans' kjente søster Døds etterlengtede nærvær kom, ba han om å bli båret ned til Portiuncula og bli lagt ned på den nakne jord. Etter å ha velsignet brødrene og alle som senere skulle inntre i ordenen "alt han kunne", og typisk for ham lagt til "mer enn han kunne", ønsket han med glede og forventning søster Død velkommen, natten til 4. oktober 1226.

Helgen

To år senere ble Frans kanonisert, og en praktfull basilika ble bygget til ære for ham. På dens vegger har store kunstnere som Giotto, Cimabue, Martini og Lorensetti gjenskapt Kristi og Frans' liv i bilder. Malere ble samlet fra hele Italia, og Assisi ble et av de viktigste kunstsentre. Ved jordskjelvet i 1997 ble fresker av Giotto og Cimabue sterkt skadet, men restaurert allerede etter to år.

Giotto, forløper for renessansen, tilhørte den tredje orden, som også Dante og senere Michelangelo. Han fulgte de fransiskanske råd, ved i ånden å hensette seg til de hellige steder og fordype seg direkte i evangeliene og hellige historier. Fransiskanerne selv betraktet malerne som predikanter, der bildene forkynner budskapet også for døve og lesekyndige.

En helgens dødsdag regnes som fødselen inn i Guds rike. Natten til 4. oktober feires Transitusfesten for den hellige Frans nede i basilikaen Santa Maria degli Angeli, mens byen oppe på fjellet ligger opplyst av fakler.

Kazantzakis lar den aldrende bror Leone si det følgende, i sin roman om den hellige Frans: "Om han var høy fra fotsåle til isse, vet jeg ikke, men fra issen og opp var han veldig." ■

“Anglicanorum coetibus” - personalordinariater for eks- anglikanere som blir katolikker

Den 4. november i år, minnedagen for Den hellige Karl Borromeo, en av Kirkens virkelig store motreformasjonshelgener, undertegnet pave Benedikt XVI den apostoliske konstitusjon “Anglicanorum coetibus”, som sammen med tilleggsnormene fra Troslærekongregasjonen åpner for etableringen av “personalordinariater for anglikanere som går inn i fullt fellesskap med Den katolske kirke”. Diskusjonene omkring denne nye struktur i Kirkens liv, dens betydning for økumenikken, for Kirken og for Den anglikanske kommunion, og for de mange anglikanere som ønsker enhet med Roma, har vært preget av alt fra fornuft og objektive vurderinger til det rene vanvidd (deler av media slo først opp saken som pavens desperate jakt på prester). Denne artikkelen forsøker å trekke frem konstitusjonens konkrete forordninger og se dem i forhold til Kirkens liv.

AV P. FREDRIK HANSEN

P. Hansen studerer kirkerett ved Det pavelige universitet Gregoriana, Roma.

Innledningsvis bør det påpekes at en apostolisk konstitusjon har den øverste rang blant de pavelige dekretter og benyttes vanligvis når nye juridiske forordninger innføres i Kirken. Eksempler i nyere tid er *Sacrae disciplinae leges* (1983), som innførte den nye lovbooken i Kirken; *Pastor bonus* (1988), som omorganiserte den romerske kurien; og *Universi Dominici regis* (1996), som innførte nye regler ved

pavevalg. I dette tilfelle konkretiseres konstitusjonenes innhold med tilleggsnormer fra Troslærekongregasjonen, som gis overansvar for de nye personalordinariatene.

Ekklesiologien i bunn

Anglicanorum coetibus innledes med fire korte avsnitt som tydelig er forankret i konsildokumentene om Kirken, *Lumen*

Gentium, og om økumenikk, *Unitatis redintegratio*, og som retter søkelys på konstitusjonens ekklesiologiske fundament. Dette, og at konstitusjonen preges av fotnoter fra disse to dokumentene, gir en tydelig indikasjon på hvor grunnlaget for denne nyordningen ligger. For det første rotfestes personalordinariatene i Kirkens frelsesbringende misjon: å kalle mennesker til det nye livet i og med Gud, og til slutt til frelsens evige liv. Dette fordi Kirken, som konstitusjonen understreker, er et folk samlet av og i Treenigheten og gjort til et "sakrament, det vil si både et tegn på og et redskap for den nære forening med Gud og hele menneskeslektens innbyrdes enhet" (sitat hentet fra LG 1). For det andre handler dette om økumenikk – arbeidet for konkret å forene de kristne. Siden splittelser mellom de kristne strider mot Kristi egen vilje (jf. Joh 17,20-21) og sår tvil om og svekker forkynnelsen av det glade budskap, mister Kirken noe av tyngden i sin misjon ved ikke å være én, men mange som står mot hverandre. Arbeidet for enhet innebærer også å gjøre det praktisk mulig for kristne å komme sammen, sågar på tross av sine ulikheter på det liturgiske, åndelige og pastorale plan.

Innledningen dveler ved Kirken som *institusjon*, en institusjon som kjennetegnes av bekjennelsen av troen i sin fylde, feiringen av alle sakramentene innstiftet av Jesus, og bispekollegiet under pavens ledelse. Så vel Kirkens natur og misjon som arbeidet for enhet blant de kristne, må komme til uttrykk også i det synlige og organisatoriske, og det er for å videreføre disse

prinsippene at paven går til det steg å forordne nye strukturer i Kirken.

Konstitusjonen, som på ingen måte er noe langt dokument, består videre av 13 artikler (enkelte inndelt i paragrafer) som fastsetter hvilken konkret form de nye personalordinariatene skal ha. Tilleggsnormene fra Troslærekongregasjonen består av 14 artikler (ikke sammenfallende med konstitusjonens artikler) fordelt på ni temaer. For enkelthets skyld presenteres den nye strukturen her som emnepunkter, uavhengig av om innholdet fremlegges i den apostoliske konstitusjon eller i tilleggsnormene.

Grunnleggelse:

Et personalordinariat for anglikanere som opptas i Kirkens fulle fellesskap, etableres av Troslærekongregasjonen innen en bispekonferanses område, etter rådslagning med den aktuelle bispekonferansen. Det er noe nytt i Kirken at Troslærekongregasjonen gis ansvar for det som blir å sammenligne med et bispedømme. Alle bispedømmer i Kirken (og etablering og endringer av disse) er underlagt Bispekongregasjonen, Kongregasjonen for folkenes evangelisering (for misjonsområdene), og i noe mindre grad Kongregasjonen for Østkirkene (for De orientalske katolske kirker). At personalordinariatene underlegges Troskongregasjonen, har nok sin grunn i at dette er en struktur med viktige doktrinære og trosmessige følger, at strukturen representerer noe også ut over pastoral omsorg, og til sist at dette ikke bare omhandler økumenikk (rent teoretisk sett kunne man tenke seg personal-

Aktuelt

ordinariatene underlagt Det pavelige råd for kristen enhet, selv om argumenter også klart taler mot noe slikt).

Rang:

Personalordinariatene defineres som “juridisk sammenlignbart” med et bispedømme, de plasseres med andre ord på samme nivå som bispedømmene, som er Kirkens grunnleggende struktur. Samtidig skiller de seg ut fra bispedømmene ved at de er *personlige* (det omfatter en bestemt gruppe mennesker), mens et bispedømme er *territoriant* (dekker alle de troende i et geografisk område). Fotnoten i konstitusjonen viser til militærordinariatene i Kirken, som også grunnlegges for en særskilt gruppe (katolikker i et lands væpnede styrker), og er sammenlignbart med et bispedømme i Kirkens liv. Men, mens militærordinariatene dekker (ofte kun i en periode av livet) troende som gjør en bestemt type tjeneste/arbeid, er personalordinariatene for eks-anglikanere en struktur som vil kunne gjelde for troende fra vugge til grav, og baseres på deres tidligere tilhørighet som anglikanere.

Medlemmer:

Legfolk, ordensfolk og geistlige som opprinnelig tilhørte den anglikanske kirkefamilie (Anglican Communion) og som nå er katolikker, eller som opptas i Kirken ved å motta sakramentene innen ordinariatet, kan være medlemmer. Den andre gruppen her er bemerkelsesverdig, da det gis

mulighet for at udøpte kan bli katolikker innen denne nye strukturen – og begynne å leve sitt kristne liv innen ordinariatet.

Tro:

Den katolske kirkes katekisme (1992) uttrykker den katolske tro, som bekjennes også av medlemmene av et ordinariat. Dette betyr konkret at ingen av de anglikanske trossetninger som eventuelt strider mot katekismen, kan ha noen plass i tros livet eller forkynnelsen blant eks-anglikanerne i et personalordinariat.

Liturgi:

Personalordinariatene dannes innen den romerske ritus, og den romerske liturgi vil også være deres. Men, med godkjenning fra Den hellige stol, kan egne liturgiske bøker, som reflekterer den anglikanske “liturgiske, åndelige og pastorale” tradisjon, utarbeides og brukes. Noen ytterligere bruk av nåværende anglikanske ritualer tillates ikke.

Ledelse:

To størrelser skal inngå i ledelsen av et personalordinariat. En **ordinarius** (fellesbetegnelse som også brukes om dem som har utøvende myndighet i et bispedømme (biskop, generalvikar, biskoppelige vikarer) og i en orden (general, provinsial)). Ordinarius må være prest eller biskop og utnevnes av paven. Det er ingen nødvendighet at han er biskop, noe som vil

gjøre det mulig også for en gift anglikansk biskop, som ordineres til katolsk prest med dispensasjon fra sølibatsløftet, å lede et slikt personalordinariat. **Styrerådet** (*Governing Council*) skal bestå av minst seks prester, som i tillegg til å fungere som både Presteråd og Konsultorkollegium, har utvidede fullmakter. Blant annet må de høres ved opptak av prestestudenter og ved etablering av et formasjonshus, og de har rådgivende stemme i utarbeidelse av ternaen (listen over tre mulige kandidater til embetet som ordinarius, som oversendes Den hellige stol). Et annet element av det organisatoriske her, er at tilleggsnormene gjør det obligatorisk med menighetsråd i ordinariatets menigheter (noe de ikke er i resten av Kirken), og virker å gjøre det samme for pastorlrådet på ordinariatsplan. Disse tre rådene – styrerådet, menighetsrådene og pastorlrådet – er nok et uttrykk for den noe mer synodale struktur hos anglikanerne, som det gis rom for også innen personalordinariatene i Kirken.

Prester:

Det vil være mulig for dem som har tjenestegjort som biskoper, prester og diakoner i den anglikanske kirkefamilien, og som oppfyller alle krav, å bli opptatt som kandidater til ordinasjon innen personalordinariatet. De som er gift, kan på individuell basis og i tråd med de regler som Kirken har brukt til nå, gis dispensasjon fra sølibatet og ordineres til prester. Sølibatet består imidlertid som norm, også innen personalordinariatet. Prestestudenter innen ordinariatet skal, så langt det er mulig, utdannes sammen med andre prestestudenter, med unntak av fag hvor særskilte (og aksepterte) deler av den anglikanske arv (patrimony) spiller inn – f.eks. det liturgiske. Tidligere gifte anglikanske biskoper

som blir katolske prester, kan også inviteres til bispekonferansens møter og søke tilatelse fra Den hellige stol til å bære de biskoppelige tegn (ring, mitra, hyrdestav). Sistnevnte mulighet er underlig og virker noe løsrevet fra konstitusjonens generelle budskap, da det virker å tillate en type “overprest” som hverken har embete eller myndighet som biskop eller ordinarius, men synlig virker å være det.

Forholdet til Kirken forøvrig:

Ordinarius blir medlem av bispekonferansen i det land/den region personalordinariatet etableres. Han må samarbeide med de andre biskopene i det pastorale arbeid, og i enkelte andre spørsmål regulere dette samarbeidet – som for eksempel for prestestudiene som er felles for ordinariatets og bispedømmenes prestestudenter, og der hvor ordinariatets prester skal virke i et bispedømmes menigheter eller sjelesorg.

De mange spørsmål om personalordinariatene generelt, og spesielt deres forhold til bispedømmene, som så langt er blitt luftet, kan nok ennå kun besvares med “vent og se”. Det som foreløpig er en rent teoretisk og juridisk struktur, må først møte virkelighetene, og da virkelighetene i en konkret situasjon (England, USA, Australia) før alt blir noe klarere. Samtidig står Kirken parat, og den engelske bispekonferansen, som nok vil få et personalordinariat, har nylig nedsatt en kommisjon, ledet av den nye erkebiskopen av Birmingham, Bernard Longley, for nettopp å møte de konkrete anliggender på dette stadium. Tiden vil vise. ■

Les mer om den historiske bakgrunnen og nåværende kontekst for “Anglicanorum coetibus” i Broen nr. 6-2009.

Da muren falt

Etter ti år som luthersk prest, ble jeg 15. august 1989 opptatt i Den katolske kirke. Biskop Gerhard Goebel i Tromsø sendte meg samme høst til Tyskland for supplerende katolske teologistudier, slik at han to år senere kunne ordinere meg til katolsk prest. Derved falt mitt opphold i Tyskland tilfeldigvis sammen med Berlinmurens fall og hendelsene i nær tilknytning til dette. Knapt noen annen «tilfeldighet» i mitt liv har jeg satt mer pris på enn denne øyenvitnemulighet. Det gav meg orkesterplass ved begivenheter som skulle bli skjellsettende for nesten alt som siden har skjedd i Europa og i verden.

AV MSGR. TORBJØRN OLSEN

Året begynte med en – sett i ettertidens lys – ganske håpløs idé i Frankrike om hva som skulle bli årets begivenhet, husket årevis fremover: den storslagne feiring av den franske revolusjon 200 år tidligere. Det går ikke alltid som menneskene planlegger...

Til Tyskland

For meg begynte det nye livsavsnitt da jeg på Oslo S søndag 10. september 1989 steg på dagtoget og reiste over København til Hamburg. Derfra gikk turen videre med

nattog til Frankfurt am Main og så videre litt vestover til Mainz, hvor jeg lette meg frem med trikk nr. 8 til Bretzenheim, der jeg skulle tilbringe de to neste år i “Berthierhaus”, et kloster- og studiehus ikke langt fra Johannes Gutenberg-universitetet. Reisen gav den første kontakt med steder som siden skulle bety mye.

På ettermiddagen samme mandag stotret jeg meg frem på en blanding av elendig tysk og litt engelsk overfor mine nye medbrødre, og dog oppfattet jeg hva en pater fortalte at han nettopp hadde sett på TV: flyktninger som var kommet fra DDR,

over Ungarn og Østerrike, til Tyskland! Slikt var nytt og merkelig. Og siden gikk alt slag i slag.

Hver dag flommet fjernsynet over av stadig mer spektakulære nyheter om flyktninger fra DDR, både den ene og den andre vei. Den østtyske ledelse var tydeligvis bitter på ungarerne, som hadde bragt stabiliteten i uro ved på egen hånd å åpne sine grenser mot vest. I ettertid har det vist seg at det delvis handlet om avtalte spill på søndagen, mellom forbundskansler Helmut Kohl i Vest-Tyskland og statsministeren i Ungarn. Antagelig reddet Kohl slik sitt politiske liv for ti år, mot intern opposisjon i Det kristelig-demokratiske parti, som da holdt landsmøte. Strømmene av nye "republikkflyktninger" gikk også til vesttyske ambassader i andre østeuropeiske naboland, særlig i Praha, der begivenhetene hele tiden valset ned alle beredskapsplaner. Fjernsynet viste en blanding av komiske og tragiske hendelser der politifolk mislyktes i å holde igjen flyktninger som klatret inn gjennom ambassadevinduer. Det var uklart om politiet handlet med iver eller halvhjertet. Ambassadeområdene ble overfylt, og det samme gjaldt gymnastikksaler der flyktningene ble mottatt i forbundsrepublikken.

Vi så DDR-tjenestemenn prøve å vinne kontroll over situasjonen, ved å få unna ubehagelige bilder. Flyktninger ble offisielt loset gjennom DDR fra østeuropeiske land til forbundsrepublikken. I Vest-Tyskland utløste hver flyktning gledesscener idet de etter gjeldende rett ble mottatt med øyeblikkelig statsborgerskap og "Begrüßungsgeld".

Fjernsynet løftet samtidig frem det nærmest absurde da DDR midt oppe i dette – 7. oktober 1989 – gjennomførte et stor-slagent og lenge forberedt 40-årsjubileum for bonde- og arbeiderstatens eksistens. Soldater marsjerte, pionerer paraderte, offisielle gjester klappet i takt og oldingelederskiktet stod oppstilt på sine tribuner. Mine nye vesttyske venner fortalte hvordan man i øst alltid klappet i takt. I bakgatene protesterte folk.

Bildene ble mer spennende og mer kompliserte da Michail Gorbatschow kom som æresgjest fra Moskva og sa ting offentlig som vertskapet aldeles ikke satte pris på. Jeg husker DDR-sjefen Erich Honecker lang tid senere vendte blikket bittert bort da han ble vist bilde av ham og Gorbatschow i offisiell omfavelse i Berlin under jubileet. Oppå alt dette kom de stadige demonstrasjoner, foruten den faste mandagsbønn foran Nikolaikirken i Leipzig.

Media grep begivenhetene fortere enn folk flest. TV-kanalene fikk mitt første år i Tyskland flere og flere programomlegginger, gjerne markert med gul tekst. I tillegg til de stadig mer overraskende nyheter, kom reportasjer samt analyse- og diskusjonsprogrammer i fleng. Alle mulige spørsmål ble diskutert av folk som mente å begripe hva som skjedde.

I øst begynte de politiske omveltninger. 18. oktober gikk Erich Honecker av helsemessige grunner plutselig av, og deretter hans kone Margot. I sentralkomiteen viste det seg at man hadde tydd til kuppaktige metoder for å få avgangen gjennomført. De gjenværende ledende kommunister stod

Aktuelt

frem i ny demokratisk og folkelig drakt, men gjorde knapt særlig inntrykk. Nestkommanderende Egon Krenz' karriere som ny sjef varte bare et par uker. En politisk leder fra utkanten, Hans Modrow, kommunistpartiets førstesekretær i Dresden, dannet samlingsregjering, ble selv ministerrådsformann (regjeringssjef) og prøvde så godt han kunne å føre tingene videre. En av statsrådene var bratsjisten, kirkemannen, advokaten og øst-kristligdemokraten Lothar de Maizière. Jeg husker dog Mordrow og hans delegasjon komme nokså tomhendt tilbake etter et besøk hos Helmut Kohl i vest. Kohl kunne ikke pumpe penger inn i et ukontrollerbart konkursbo. En ganske ukjent kommunist stod frem på TV og skrek om endringer i partiet. Han het Gregor Gysi og skulle i en årrekke senere spille en markant rolle. For første gang oppstod det reell debatt i folkekammeret (DDR's nasjonalforsamling) med ekte avstemninger. Mye av den faktiske autoritet gikk over på "runde bord" som ble opprettet over alt, og som bestod av en blanding av folk fra det gamle ledersjikt og opposisjonelle. Her dukket det også opp geistlige av ulike slag.

Mainz ligger langt vest i Tyskland. Der registrerte folk begivenhetene og diskuterte dem. Men jeg syntes knapt de forstod hvor viktige hendelsene var. Mine medstudenter i katolsk teologi var opptatt med det som hadde engasjert dem siden 1960-tallet: Kirken er livs- og kjærlighetsfjern; sølibat og prevensjonsforbud er dumt; interkommunion og blandet ekteskap er naturlig. En prest og teolog ved navn Eugen Drewerman (som siden med stor bitterhet

har forlatt Den katolske kirke) skrev tykke bøker om dette, som nesten alle slukte. Pave Johannes Paul II og kardinal Joseph Ratzinger var – mildt sagt – ikke spesielt populære. Og også ellers gikk livet sin vante gang, med all den orden, velstand og vennlighet som kjennetegnet mine nye vest-tyske omgivelser.

Til Berlin

Om kvelden 9. november eskalerte begivenhetene voldsomt. Sent på kveld så vi på TV at Berlinmuren plutselig var blitt åpnet og folk strømmet inn i Vest-Berlin. Bildene var overveldende. Siden viste det seg at noen misforståelser gjorde at åpningen var skjedd uten at man formelt hadde fått besluttet det.

Dagen etter kikket vår rektor ganske forvirret på meg da jeg meddelte ham at jeg tidlig neste morgen kom til å dra til Berlin. "For dette er historie," som jeg sa. Jeg kjenner ingen andre som dro fra Mainz til Berlin, men er desto gladere for selv å ha gjort det. Etter togbytte i Hannover og lokomotivbytte ved den tysk-tyske grense gikk turen gjennom DDR til Vest-Berlin. Scenene på denne reise glemmer jeg aldri. Stasjonene var fulle av jublende mennesker. Grensepolitiet hadde plutselig lagt om sin praksis. De nærmest løp gjennom toget og delte ut passersedler!

Men hva ville skje? I kupeen hadde vi en meksikaner som ropte: "Ett Tyskland!" Da jeg spurte en medreisende tysker om vi ville få tysk enhet, ristet han bare på hodet og avviste det som helt irrelevant.

“Det forblir nok to stater,” var hans videre kommentar. Man måtte finne seg i å tilhøre ulike blokker, med alt hva det innebar. Gleden over grenseåpningen lå på et annet og mer praktisk og følelsesmessig plan.

I Berlin var stemningen voldsom. Gatene var stappfulle av mennesker. Biler og folk passerte Checkpoint Charlie i begge retninger, uten de vante kontrollkøer. Nå var det køer av helt andre grunner. Store lysaviser gav stadig nye opplysninger om nye grenseoverganger som ble åpnet. DDRs ingeniørvåpen arbeidet med fysisk å fjerne deler av muren. Andre deler ble midlertidig besteget og sikret av politifolk fra øst.

På juleferie

Alt skjedd veldig fort. Rett før jeg tok tog og ferje hjem til juleferie i Kristiansand, ble Helmut Kohl intervjuet på TV om tysk fremtid, og han sa at man kanskje kunne tenke seg en eller annen form for *konføderasjon*. Mens jeg var hjemme, ble Nicolae Ceau?escu og hans kone i Romania dømt til døden og henrettet på uverdige vis. Da jeg etter nyttår kom tilbake til Tyskland, var det ingen lenger som snakket om konføderasjon. Da dreide det seg om *måte og tidspunkt for enhet*.

Jeg likte egentlig aldri Helmut Kohl. Navnebroren, den gamle sosialdemokrat Helmut Schmidt, gav et mer tillitvekkende inntrykk. Noen sa at den eneste feil ved ham var partitilhørigheten! Men Kohl gjorde faktisk en imponerende innsats ved gjenforeningen.

Utover vinteren fortsatte ekstrainnslagene på TV, samt de politiske og praktiske utfordringer.

Når jeg leste norske teologers kommentarer i “Vårt Land” til en del av begivenhetene, virket det mer som ønsketenkning enn som virkelighetsbeskrivelse. Øst-Tyskland og Polen befant seg religiøst i hver sine verdener. Rett nok gav kirkene rom for demonstrasjoner, og de evangeliske synoder hadde nok tjent som opplæringsanstalter i demokratiske beslutningsprosesser. Men noe religiøs oppvåkning var knapt å skimte i øst. Arbeidet med å marginalisere religionene var kanskje kommunistenes mest vellykkede prosjekt. “Jugendweihe” (borgerlig konfirmasjon) hører til en av de institusjoner som var blitt godt utbygd, og som overlevde kommunismens fall med relativ stor styrke.

En del medstudenter i Tyskland feilinterpreterte nok også. De spurte seg om ikke de kirkelige “murer” i Vatikanet snart ville falle i forlengelsen Berlinmurens fall. Refleksjon basert på god innsikt er alltid forutsetningen for riktig analyse. Å skille mellom drøm og virkelighet kan ofte by på problemer ...

Demokratisering av DDR

Man bestemte seg for å holde demokratisk valg i DDR 18. mars 1990, slik at landet fikk et organ med demokratisk legitimitet som kunne gjennomføre gjenforeningen. Det første det nyvalgte folkekammer gjorde, var å stryke DDR-forfatningens kommunistiske

Aktuelt

preambel. Øst-kristligdemokraten Lothar de Maizière fra Modrows samlingsregjering ble ministerpresident, som man nå sa (regjeringsjef). Han hadde et utseende og trådte frem på en måte som inngav tillit.

Forbundskansler Helmut Kohl dro til Berlin for å delta i folkekammermøte i det berømte/beryktede “Republikkens palass”. Der måtte han ta plass på publikumsgalleriet, men parlamentarikerne reiste seg, vendte seg om og hilse den i dobbelt forstand mektige gjest med applaus. Bak kullissene spilte han en mer aktiv rolle enn folk visste. Selv syntes jeg mye gikk for fort. Men når alt kommer til alt, var det nok den eneste fornuftige vei.

DDR fikk en ny nedrustnings- og forsvarsminister, militærnekten og presten Rainer Eppelmann, som visstnok (til bestyrrelse for bladet “Bild” i vest) bestilte nye våpen til Den nasjonale folkearme. Det virket som om noen gledet seg spesielt over i en kort tid å få regjere sin egen stat. Symbolske vedtak fulgte. Statsvåpenet skulle i begynnelsen av juni, på en ukes varsel, fjernes over alt, unntatt i flagget. Og hvor fjerning ikke var mulig, skulle det tildekkes. Dette ble delvis gjennomført.

I Rheinland-Pfalz, hvor jeg bodde – et ytre sett nokså katolsk område – betraktet man fortsatt hendelsene med avstandsinteresse. Men det dukket nå opp stadig flere østtyske biler av typen “trabant”, og de viste seg å være noen forferdelige miljøsvin. Også norske tilnærminger til tysk politikk vakte mindre forståelse enn jeg hadde regnet med. Da jeg fortalte at

forbundsresident Richard von Weizsäcker hadde løftet nordmenns respekt for Tyskland betraktelig, fikk jeg høre at han var en typisk protestant (med mye historisk “synderkjennelse”). Og da jeg nevnte Willy Brandts popularitet hos oss, gryntet de eldre enda surere noe om “Whisky-Willy”. Den verste var åpenbart Otto von Bismarck, som fra Berlin på 1870-tallet hadde drevet “kulturkamp” mot katolikkene i vest. Jeg lærte mye om hvor avgjørende ståsted er for hva man ser.

En av mine tysklærere på universitetet kom med et politisk ukorrekt spørsmål da han spurte hvilket alternativ østtyskerne egentlig hadde til å bygge Berlinmuren i 1961. Staten var i ferd med å tappes faretruende for intelligentsia og arbeidskraft. Tilbake ville man sittet med trygde- og pleietrengende pensjonister.

Gjenforeningen

På forsommeren 1990 kom pengeunionen, dvs. D-marken ble innført i DDR. Litt rart var det å tenke på at det var vestmaktens etablering av D-mark som i sin tid hadde forårsaket berlinerblokaden (1948-49), forspillet til opprettelsen av de to tyske stater. Østtyskerne fikk nå vekslet inn sine penger i D-mark etter et bestemt kurssystem, der man fikk mindre og mindre igjen jo mer man hadde av gammel østvaluta. Mest tragisk ble det for folk som hadde spart et helt liv, for på sine eldre dager å kunne investere i en leilighet. Samtidig opphørte all finansiell begun-

stigelse av flytting vestover. Gjenforeningsprosjektet var i realiteten beseglet. Mange begynte å ane at dette kom til å bli et meget kostbart og hardt prosjekt, sett fra enhver synsvinkel!

Sommeren tilbragte jeg i Norge, men kjørte bil sammen med mine foreldre til Tyskland et par dager etter gjenforeningen 3. oktober 1990. Vi dro også en tur til de "nye delstatene" („neue Bundesländer"). Mye var ved det gamle, ikke minst de alt for små og nærmest ufremkommelige veier mellom øst og vest. Og på et hotell hvor vi bodde, var det billig å leve, men fremdeles med betaling for hver osteskive du tok til frokost!

Mange av de østtyske statsinstitusjoner ble – etter min og manges mening – behandlet svært arrogant og ydmykende. Mest smertefullt må det sikkert ha vært for officerskorpset i den østtyske folkearmé. Forsvarsminister Eppelmanns dagsbefaling siste dag før gjenforeningen, var å sende avdelingsfanene til et militærmuseum. Oberster og generaler fikk beskjed om at de ikke trengte å komme på jobb mer. Alle uniformseffekter, unntatt undertøyet, ble skiftet over natten. Ingen seremonier ble gjennomført neste morgen. Men en rekke offiserer fra vest trådte nå frem som sjefer i øst, og iført arbeidsuniform samlet de sine nye underordnede til ordremøter. Folkearmeen ble berømmet for å ha forholdt seg korrekt under den fredelige revolusjon. Deretter ble det tatt initiativ til å få så mange østoffiserer som mulig til å slutte. En god del – spesielt teknisk befal –

forble dog, oftest med lavere grad enn de hadde hatt tidligere. Mange opplevde det som en kapitulasjon. Selv var jeg høsten 1989 kommet direkte fra en arbeidsplass i det norske Forsvarets overkommando, og jeg forsto godt de militære følelser.

Det som overrasket de nye militære sjefer fra vest sterkest, var de enorme ammunisjonslagre og deres elendige sikring, vurdert ut fra vesttyske sikkerhetsforskrifter. Dermed ble det viktigste gjøremål for den gamle østtyske hær å sikre sine egne lagre etter vesttysk standart – inntil de kunne destrueres.

Samtidig fikk vi den paradoksale situasjon at sovjetarmeen nå sto langt inne i et NATO-land. Helmut Kohl fikk løst utfordringen ved sine penger og sitt vennskap med Gorbatschow. Tyskland finansierte boliger i Sovjetunionen for de hjemvendende sovjetiske officersfamilier fra Tyskland!

I forbundsdagen i Bonn toget nå en del av folkekammerets medlemmer inn som nye representanter. Den fikk for første gang en tydelig kommunistisk opposisjon. Bl.a. den siste ministerpresident i DDR, Lothar de Maizière, tiltrådte Kohls forbundsregjering. Noen måneder senere trakk han seg fra politikken etter beskyldninger om å ha vært agent for det hemmelige politi i DDR (uoffisiell Stasi-medarbeider).

Integrering?

I desember 1990 skulle det holdes fellestysk forbundsdagsvalg. Det ville skape noen interessante utfordringer.

Aktuelt

I utgangspunktet er forfatnings-systemet i forbundsrepublikken Tyskland kanskje det beste i verden. Halvparten av forbundsagens medlemmer velges med direktemandat fra enmannskretser og sikrer slik nasjonalforsamlingens geografiske representativitet. Den andre halvpart velges fra hver delstat, slik at man på delstatsnivå får et matematisk korrekt forhold mellom velgernes og parlamentets partisammensetning. For å forhindre at en splittet flertallsopinion i parlamentet skal plage og svekke en mindretallsregjering, har man oppløsningsrett og en ordning med såkalt "konstruktivt mistillitsvotum". Opp-løsningsretten innebærer at regjeringen kan få forbundsagen oppløst og nyvalgt utskrevet. Konstruktivt mistillitsvotum innebærer at dette må bestå i at forbunds-agen selv velger en ny forbundskansler. Dertil har man en forbundspresident valgt av den store "forbundsfor-samling" (som ikke har andre funksjoner). Han spiller mest en seremoniell og konstitusjonell rolle. Men i min tid grep han inn og nedla veto mot en lov om privatisering av flyveleder-tjensten (tror jeg), idet han krevde at politikerne eventuelt fikk ta seg bryet å endre grunnloven i stedet for å lage grunnlovstridige kompromisser. Så har man forfatningsdomstolen i Karlsruhe med stor myndighet. Endelig har man en høy sperregrense mot småpartier.

Det var den høye sperregrense som ble utfordringen. For ekskommunistene som fremdeles hadde relativ stor oppslutning i øst, ville ikke ha sjansen til å komme over

den nasjonale sperregrense. Ville de slik kunne bli manøvrert helt ut av forbunds-agen medmindre de fikk inn noen med direktemandat fra fremdeles veldig røde steder i øst? Politikerne i Bonn bestemte seg for at slik skulle det være, og eks-kommunistene i øst – som nå kalte seg Partiet for demokratisk sosialisme (PDS) – raste mot maktmisbruk og urettferdighet. Da var det forfatningsdomstolen grep inn og sa at den nasjonale sperregrense nok skulle gjelde, men ikke før ved neste valg. Ekskommunistene måtte få litt tid på seg til eventuelt å etablere seg på nasjonalt plan. Ved første valg i desember 1990 skulle i stedet sperregrensen gjelde særskilt for Østtyskland og for Vesttyskland. Og derved har ekskommunistene vært med i forbunds-agen helt frem til nå. Etter min mening var dette helt nødvendig for at ikke sårene og splittelsen skulle bli større enn nød-vendig.

Ved åpningen av den neste nyvalgte forbundsagen i november 1994, fikk eks-kommunistene for øvrig til et lite kupp. Man trengte nemlig en midlertidig president til å lede forbundsagen inntil ordinær president var valgt, samt til å holde åpningstalen. Oppdraget ligger på forbundsagens eldste medlem (Alterspräsident). PDS hadde fått valgt inn en meget gammel dikter (Stefan Heym, 1913-2001), som i sin tid hadde bodd i USA og var emigrert til DDR, men som også var kommet i konflikt med de kommunistiske makthavere der. Mange var sure og særlig kritiske til at han brukte talen til å mane til samarbeid og enhet i

stedet for til å bekjenne kommunistenes synder.

Tysk enhet?

Mye pussig, interessant og utfordrende oppsto, f.eks. for feltpresttjenesten i de nye østtyske områder. Etter Annen verdenskrig hadde man i forbundsrepublikken bygd opp en meget sivil, selvstendig, godt finansiert og høyt respektert feltpresttjeneste. I DDR fantes selvfølgelig ikke noe slikt, og kirkene var svært pasifistisk. Det hadde vært en del av fundamentet for deres opposisjon. Den katolske feltpresttjenesten ble formelt straks utvidet til å omfatte de østtyske områdene, basert på det gamle fremdeles gjeldende rikskonkordat fra 1933 mellom paven og Hitler. Men det fantes ikke så mange katolikker i øst. Der var man på evangelisk hold derimot avhengig av å inngå avtaler mellom staten og de lokale kirker om feltpresttjeneste, og kirkene hadde voldsomme problemer med å akseptere noe slikt, selv i vesttysk form. Dette holdt på sitt verste på å velte hele den tyske evangeliske feltpresttjeneste, før man fant en løsning.

Andre utfordringer var ulike promillegrenser og abortlovgivning i øst og vest, samt straff og sanksjoner mot tvilsomme elementer i det gamle DDR. Mest spektakulært ble nok oppgjøret med Erich Honecker som ikke bare brukte gammelt chilensk vennskap, men også rakk å dra til Moskva som den siste "republikkflyktning", som noen sa.

Det siste spennende som må nevnes, kom noen måneder etter gjenforeningen.

Det var spørsmålet om hvor regjeringssetet skulle være (mange vil si – selv om det ikke er helt korrekt – hvor Tysklands hovedstad skulle ligge), i Bonn eller i Berlin? Parlamentarikerne ble stilt fritt, og uenigheten gikk på tvers av partiskillelinjene. Vi diskuterte det en god del på universitetet, dvs. det var stort sett alle mot én. At folk fra Bonn ville beholde Bonn, var forståelig. Men omtrent alle mine medstudenter var klar på at det ikke måtte bli Berlin. Berlin forbant de kun med negative ting. Dertil lå Berlin ikke lenger i sentrum av Tyskland. Dessuten ville flytting koste uhorvelig mye. Nei, Bonn var man vant til, og Bonn burde fortsette som regjeringssete (om man da ikke skulle finne på noe helt nytt, som finanssenteret, den gamle keiserkroningsby Frankfurt am Main, der den første nasjonalforsamling var blitt holdt i Paulus-kirken i 1848-49). Selv var jeg helt klar på at det måtte bli Berlin. Det gav seg av historien. Prøver man å løpe fra den, forblir den med som noe uforløst. Historien må man leve med, på godt og vondt, hevdet jeg. Medstudentene lyttet, men hadde vanskelig for å forstå argumentasjonen. En dag kom en og sa at "utlendinger ikke forstår oss tyskere som har slike problemer med Berlin", og riktig var nok det. Men så gikk Willy Brandt inn for Berlin. Han hadde vært borgermester der, men mente også at det ville være viktig for østtyskernes opplevelse av aksept. Jeg var glad. Avstemningen i forbundsdagen 20. juni 1991 ble en triller. Da Berlin seiret med 338 mot 320 stemmer, var jeg svært glad, men ble igjen bare i begrenset utstrekning forstått av mine nye tyske venner langt i vest. ■

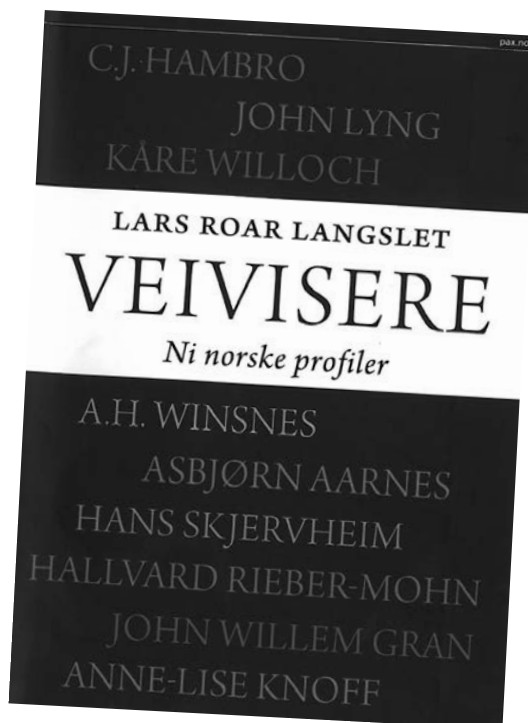
Bokomtale

**LARS ROAR LANGSLET:
VEIVISERE
- NI NORSKE PROFILER
PAX FORLAG A/S 2009
KR. 349.-**

Når Lars Roar Langslet utgir en samling biografiske essays om ni av veiviserne i sitt liv, tre høyrepolitikere, tre akademikere og tre katolikker, vil hans mange og trofaste lesere vite at julen er reddet. I en rekke bøker siden *John Lyng - samarbeidets arkitekt* i 1989 har Langslet vist at biografien er en genre han mestrer som få andre. De har alle vært preget av historisk kunnskap, psykologisk innsikt og har bragt viktige nye momenter til forståelsen av sin hovedperson. I *Veivisere* befinner han seg i sin egen tid. Kåre Willoch og Asbjørn Aarnes lever og er i høyeste grad skrive- og taleføre; de andre syv (C.J. Hambro, John Lyng, A.H. Winsnes, Hans Skjervheim, Hallvard Rieber-Mohn, J.W. Gran, Anne Lise Knoff) er døde i løpet av de siste femogførti år. Men perspektivet er også nært fordi disse ni er personer som har hjulpet ham å stake ut sin kurs på reisen gjennom livet. Noen av dem ville nok ha sagt at det er en gjensidighet i dette.

I denne korte anmeldelse når jeg bare innom to av veiviserne.

I det hjem jeg vokste opp, ble navnet **Hambro** alltid uttalt med ærbødighet, og i årenes løp har jeg lest de fleste av hans bøker. Til tross for den store mengde biografi som foreligger, er det vel bare C.J. Hambros sønn, Johan (i *C.J. Hambro; Liv og*

drøm 1984), som har maktet å portrettere ham helt overbevisende. I alt han gjorde og i store deler av det han skrev, ruver personligheten, men personen forble gjerne utilgjengelig.

Langslet hørte Hambro for første gang i 1953, og han ble langsomt kjent med den store mann. I 1956 skrev Hambro til ham: "Jeg håber at De vil holde godt hus med Deres evner og ikke la Dem bruke til å skjære for meget hakkelse. Vi trenger Dem." Det var profetisk tale, og Hambro ble begeistret for den pur unge Langslets *Minerva Kvartalskrift*, og vi aner at han følte seg bortimot fri i Langslets selskap.

Hambro brukte gjerne sarkasmer, og jo bedre de traff, desto vanskeligere var de å tilgi. Kong Olav uttalte en gang at Hambro

ikke stilte sitt lys under en skjeppe, og dronning Maud kalte ham Mr. Know-all. Mange i og utenfor hans eget parti var ikke vel til pass i hans selskap. Meget tyder på at det var derfor han ikke ble den store, samlende borgerlige lederskikkelse i sin generasjon.

Langslet formidler viktige iakttagelser fra Hambros siste år, og selvom disse er fragmenter, så er det et virkelig menneske vi får se gjennom hans øyne. – Jeg har utfordret Langslet til å vurdere et dobbeltportrett i bokform: Vennskap og kontakt mellom Hambro og Irlands kontroversielle president Eamon De Valera igjennom flere årtier. Om dette er nesten ingenting skrevet.

Det var få katolikker forunt å komme nær innpå biskop **John Willem Gran**, men Langslet var en av dem. De ble kjent kort tid etter at Gran ble biskop av Oslo, og som lojal katolikk stilte Langslet seg til disposisjon der hvor biskopen trengte ham: I sprogkommissjonen for de liturgiske oversettelser og i redaksjonen for *Den katolske kirke i Norge* (1993), for å nevne to eksempler.

Langslet får meget godt frem at Gran av vesen og instinkt var en samlende person. Han anstrengte seg for å tale slik at geistlighet og legfolk skulle kjenne sin tro igjen i hans ord, og lykkedes etter hvert godt i dette. Allikevel opplevde nok noen Gran som kontroversiell, liberal eller radikal. Han forutsatte den biskoppelige kollegialitet – som det annet Vatikankonsil

fremholdt så sterkt – også i de høyeste instanser i Roma, og det var ikke alltid populært. Subsidiaritet og konsultasjon måtte aldri bli formaliteter; på dette punkt var han insisterende.

Gran representerte Den nordiske bispekonferanse ved den viktige synoden i Roma i 1971, og stilte spørsmålet om gifte prester i den latinske ritus. Noen har nok oppfattet ham som en farlig radikaler av den grunn, men Gran ville nok ha fremholdt at alle spørsmål kan stilles og fritt debatteres. Svar er avhengig av konsensus. Tidligere hadde bispekonferansen utgitt et nyansert hyrdebrev om *Humanae vitae*, for nyansert for mange i Roma, tror Langslet. Han presiserer at Gran aldri har antydnet at han måtte stå skolerett for formentlig liberale holdninger i kurien, men skjønner jeg ham rett, utelukker Langslet ikke dette.

Den 2. juni 1981 ble det kjent at biskop Gran, bare 61 år gammel, skulle gå av. Han var ved god helse; arbeidskraften var det ingenting å si på ennå i over tyve år. Langslet spør – og spørsmålet er ikke ukjent fra andre hold – om dette skyldtes en arbeidsulykke i Vatikanet, eller om det var en reaksjon på antatt liberalisme. Biskopen selv har ikke gitt oss noen antydninger om komplotter, og de som kjente ham – og det gjorde mange i kurien – visste at han i beste forstand var konservativ og ortodoks. Men hans redelighet forlangte av ham at han stilte radikale spørsmål ved mange aspekter av Kirkens liv. ■

Bernt I. Eidsvig

Bokomtale

ARNFINN HARAM:
TRE FLORENTINARAR.
ESSAY OG ARTIKLAR OM RELIGION,
KULTUR OG SAMFUNN. 2003-2009
EFREM FORLAG 2009
KR. 339.-

Tre florentinarar. Essay og artiklar om religion, kultur og samfunn er tittelen på en bok som nylig ble utgitt på bergensbaserte Efrem forlag. Forfatteren av boken er den for mange av St. Olavs lesere ikke ukjente dominikanerpateren Arnfinn Haram, og inneholder en samling av det han har skrevet i perioden 2003-2009. Haram er en fargerik prest, forfatter, foredragsholder, samfunnsdebattant og polemiker, og det bærer boken preg av.

I den første delen møter vi essayisten Haram, i ti svært velskrevne essays. Her hever forfatteren seg over den dagsaktuelle samfunnsdebatten og fører leserne inn i den europeiske kulturarven, representert blant annet ved Georges Bernanos, Nicolaj Berdjajev og florentinerne Girolamo Savonarola, Michelangelo Buonarroti og Donatello, for å nevne noen. Essayet om Bernanos er mesterlig. Dette er litteratur av høy klasse og røper en sterk innlevelse i Bernanos' romanfigur, den ensomme franske landsbyprestens livsverden: "I utkanten av ein landsby beitar eit esel eller to saman med nokre andre dyr. Eselet blir var meg og reiser dei lange, mjuke øyro;

augo våre finn kvarandre, djup mot djup. Eselet ber noko inn i seg, slik mennesket gjer det. Eit indre landskap av sorg og medkjensle, av uro og døyvd angst."

Ikke mange andre nynorske stilister skriver bedre enn p. Haram på sitt beste.

Essaydelen i boken, som rundt regnet utgjør den første halvdel, er kanskje bokens sterkeste, på den måten at disse tekstene vil kunne hentes frem igjen om ti, tyve eller kanskje femti år, uten at de har gått ut på dato.

Et annet essay som nesten er verdt prisen av boken alene, er teksten “Mellom privatreligion og teokrati”, som Haram fikk en pris for i en essaykonkurranse om religion i det offentlige rom, som ble avholdt i regi av tidsskriftet *Kirke og kultur* for noen år siden. “Det er ei ærleg sak å vere heidning. Og å vere truande”, avsluttes dette essayet med. Disse setningene fanger kanskje opp noe av dominikanerpaterens prosjekt.

I den andre halvdel av *Tre florentinarar* møter vi en annen Haram, her er det den fortsatt velformulerte, men ofte bitende, ja noen ganger beske, ironikeren som får komme til orde. “På tide at Dagbladets undersøkjande journalistikk fær slike skumle konspirasjonar opp i dagen. Dette skulle vi ha visst før”, skriver pateren som kommentar til en reportasje om katolske norske konvertitter, som stod i den krympende dagsavisen Dagbladet.

Litt lenger ned i den samme teksten kommer den motkulturelle tiggermunken til orde: “Skrekkslagne vaknar dei norske mainstream-elitane opp og anar at ikkje alle kjem til å dele den kulturradikale

konsensusen.” Haram vet å bite fra seg om det trengs og gis spalteplass til dette i Klassekampen, Dag og tid og Morgenbladet. Det virker som om de har funnet sammen, disse avisene som har sitt selvbilde knyttet til det å være alternative og kulturradikale, og denne dominikaneren. Her står p. Haram i den stolte tradisjonen etter dominikanerpater Hallvard Rieber-Mohn, skriver en tydelig imponert Jon Michelet i forordet til boken. Michelets bok *Brev fra de troende* fra 1998, står delvis i et dialogforhold til Haram og hans innhogg i Klassekampen.

Det er mye å hente i boken *Tre florentinarar*, selv om det noen ganger går over stakk og stein, som det heter, som i teksten “KRL – Vive la France”. Men vi vil gjerne ha mer! Oppfordringen gjelder både lengre essays og polemiske aviskronikker.

Det ryktes at det også er en diktsamling på gang, også den på Efrem forlag, med en samling av dikt skrevet av p. Haram. Det er all grunn til å se frem til denne boken også. ■

Olav Hovdelien

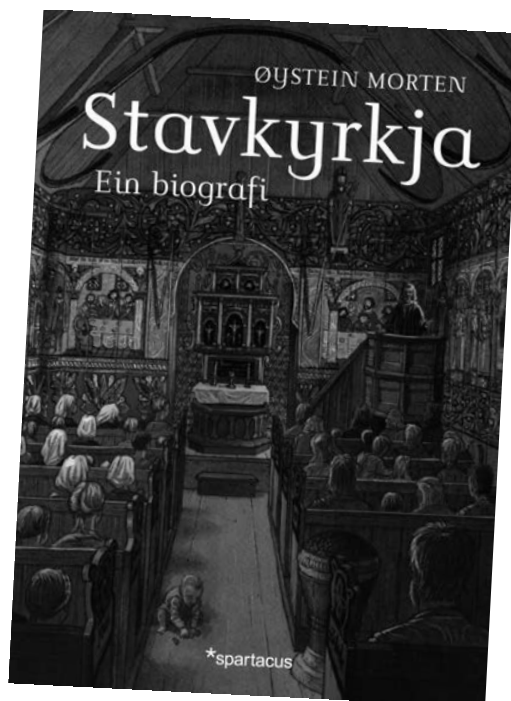
Bokomtale

ØYSTEIN MORTEN
(ILL. ANDERS KVÅLE RUE):
STAVKYRKJA I EIDSBORG.
EIN BIOGRAFI.
SCANDINAVIAN ACADEMIC
PRESS/SPARTACUS FORLAG 2008
KR. 349.-

“En gammel stavkirke forteller sin historie”

Da jeg gikk på barneskolen, var min favorittsjanger innen stilskriving oppgaver av typen: “En gammel landevei forteller sin historie”. Øystein Mortens bok om Eidsborg stavkirke gir meg sterke assosiasjoner til min fordums favorittsjanger. For bokprosjektet hans er intet mindre enn å skrive en biografi over denne konkrete stavkirkens liv, helt fra hamarbiskopen vigslet den en gang i andre halvdel av 1200-tallet, til de siste restaureringer av bygningen og av gamle katolske skikker på 2000-tallet. Ved hjelp av dette biografiske forteller-grepet, lykkes Morten med å gjøre boken om en liten stavkirke i en liten bygd i et hjørne av Telemark, til noe mer enn boken om Eidsborg stavkirke. Dette er norsk kirke- og kulturhistorie fortalt gjennom én kirkes historie.

Biografien om Eidsborg stavkirke er

en uvanlig kirkebok, både ved sitt forteller-grep, ved sin grundighet og sitt “utstyr”. Religionshistorikeren Øystein Morten har brukt fire år på å granske kildene til stavkirken, og den interesserte leser kan følge kildene gjennom 526 til dels omfattende sluttnoter. Den litt mindre interesserte leser – eller den leseren som er interessert i andre ting enn å finne ut hvor forfatteren har opplysningene sine fra – kan kose seg over den gode fortellingstråden, de mange småfortellingene underveis, fotografiene og illustrasjonene. Illustratøren Anders Kvåle Rues fargerike tegninger av

kirkens eksteriør og interiør fra forskjellige epoker, samt mange andre illustrasjoner, fortjener å nevnes spesielt. Dette løfter boken og hjelper på innlevelsen i tidsperiodene som skildres i teksten.

Gjennom hele boken er Øystein Mortens religionshistoriske grep om stoffet sikkert og godt. For en katolsk leser er selvsagt overgangen fra katolsk middelalder til den lutherske reformasjonen særlig interessant. Også her er Morten stort sett en solid veileder. Han gir treffende karakteristikker av den religiøse mentalitet før og etter reformasjonen, uten å gå dypere inn i de teologiske spissfindighetene enn nødvendig når det er folkets forhold til sitt gudshus som skal skildres. Likevel faller han av og til for fristelsen til å overdrive kontrasten mellom katolsk og luthersk tid i fortellingsfremdriften. Den sedvanlige prekestolkisjeen er her klassisk, kjent fra utallige kirkebrosjyrer og kirkehistoriske fremstillinger. Når fortellingen om kirkens første (kjente) prekestol skal fortelles og helgenstatuen blir til prekestol, vektlegges kontrasten mellom den katolske og den lutherske messen på en slik måte at leseren får inntrykk av at presten verken prekte eller drev katekismeopplæring i den katolske messen. Messen tok bare “om lag en halv time”, heter det hos Morten, med solide, men gamle sekundærkilder som belegg.

Til Mortens forsvar skal det nevnes at

han tidligere i boken gir en fin gjennomgang av den katolske messen. Der nevner han prekenen (men ikke katekismeopplæringen) og lar tidsangivelsen for messen strekke seg til 45 minutter. Nyere studier av messen i senmiddelalderen kunne gitt ham spennende perspektiver på bruken av kirkerommet før og etter reformasjonen. I en bok så full med kildehenvisninger, kan jeg ellers ikke dy meg for å etterlyse en henvisning til *Missale Nidrosiense* fra 1519, messeboken for Nidaros-provinsen og Norges første trykte bok. På grunn av den er det slett ikke sikkert at prestene bare brukte “gamle pergament” eller “handskrivne bøker” når de katolske tekstene lød etter innføringen av reformasjonen. Innvendingene overfor er likevel bare pirk i bokens store sammenheng, der detaljene, oversikten og det gode fortellergrepet på rikt “Telemarks-nyorsk” preger hovedinntrykket.

Et sentralt motiv i fortellingen om Eidsborg stavkirke, er forholdet til statuen av St. Nikolas av Myra, eller St. Nikuls som han kalles lokalt i Eidsborg. Nikuls-statuen er trolig like gammel som stavkirken selv. På St. Hansaften (Jonsok) ble helgenfiguren båret i prosesjon til et vann i nærheten. Der ble væske fra Nikuls overført til vannet, og deretter ble han båret tre ganger rundt vannet, alt ledsaget av bønner og sang. Etter reformasjonen ble tradisjonene videreført av lekfolket, trolig langt opp på

Bokomtale

1700-tallet. Morten plasserer den lokale tradisjonen inn i en større religionshistorisk kontekst, der gamle katolske skikker ofte ble ivaretatt lenge etter reformasjonen på små kirkesteder uten fast prest. Etter drøye fem hundre år i kirken, ble Nikuls kastet ut i forbindelse med en ombygging av koret mellom 1826-29. Men etter å ha slengt rundt i svalgangen noen år, fikk St. Nikuls i 1836 skyss til Oslo på sleden til en nyvalgt stortingsmann. Slik havnet statuen i den nyopprettede Oldsaksamlingen, og der er den fortsatt.

Fortellingen om St. Nikuls er likevel ikke over med dette. For i 1964 betalte menighetsrådet for en kopi av Nikuls, og dermed var han tilbake i kirken. Men hva skal man bruke en katolsk helgenstatue til i en stavkirke i dag? I 2003 samarbeider den lutherske prosten med museet som ligger ved kirken, om å gjennomføre det gamle jonsokritualet igjen, etter luthersk messe og middelalderkonsert i kirken. Ritualet gjennomføres som et skuespill tre år på rad. Likevel blir det strid i lokalavisen, og når prosten får ny stilling et annet sted, ønsker ikke menighetsrådet å videreføre tradisjonen. Men så, i 2006, inviterer museet dominikanerpater Arnfinn Haram til å feire den første katolske messen i kirken på 469 år. Etter messe og vesper i kirken, gjennomføres jonsokritualet – denne gangen ikke som skuespill, men som katolsk prosesjon. Året etter nekter den nye

prosten og menighetsrådet museet å ta ut statuen når de vil gjenta ritualet i samarbeid med pateren.

På 1700-tallet ble stavkirkene omtalt som “gamle munkekirker”, som derfor helst burde rives. I det neste århundret “oppdaget” man stavkirkene, og flere av dem ble etter hvert museer. Den moderne munkens møte med stavkirken og prosten på 2000-tallet reiser spørsmål ved stavkirkenes funksjon i dag: Når katolske ritualer gjennomføres i gamle katolske kirker, tilspisses konflikten mellom kirken som museumsgjenstand og arena for kristen tro. Det er ironisk at det var statskirkens representanter som måtte fastholde Nikuls karakter av museumsgjenstand i møte med munken og museet. Men i et historisk perspektiv er den lutherske reformasjonen, tross all kontinuitet, et første steg på veien mot stavkirkenes sekularisering.

Øystein Mortens grundige og reflekterte gjennomgang av Nikuls-tradisjonen i Eidsborg er alene grunn nok til å lese boken. Når en gammel stavkirke forteller sin historie, er det mer enn stavkirkens historie som fortelles. Både de små historiene om Nikuls, om presteenker og om mye annet, og den store, norske religionshistorien, gir all grunn til å anbefale boken og ønske forfatteren lykke til med nye prosjekter. ■

Sigrud Hareide

Økumenikk, det katolske ståsted

Som leder for OKBs økumeniske kommisjon og mangeårig medlem av styret i Norges Kristne Råd, ønsker jeg ganske kort å presisere det katolske ståsted hva økumenikk angår; et ønske som er tilskyndet av Anna Røgnvaldsdóttir "tanker om økumenikk" i st. Olav nr. 4/2009. Hva er økumenikk? Hvorfor, hvordan og med hvem har Den katolske kirke en økumenisk dialog i dag?

Det vi kaller økumenikk, har sitt grunnlag i det testament som Jesus ga oss kvelden før sin død: "Ut unum sint" – "Må de alle være ett" (Joh 17,21). Det annet Vatikan-konsil definerte arbeidet for kristen enhet som et av dets viktigste mål og som et kall fra Den hellige ånd. Johannes Paul II erklærte at økumenikk er en prosess man ikke kan snu, og Benedikt XVI tok det som en av sine fremste oppgaver allerede fra første dag av sitt pontifikat å påse at man ikke lot noe være ugjort for å gjenopprette fullstendig og synlig enhet blant alle Kristi etterfølgere.

Naturligvis er ikke økumenikk ensbetydende med lettvinnt humanisme, og heller ikke med ekklesiologisk relativisme. Den er grunn-

lagt på den trygge bevissthet Den katolske kirke har om seg selv og sine allmenne prinsipper, som omtales i Det annet Vatikan-konsils dekret om økumenikk (*Unitatis Redintegratio* (UR) 2-4). Det er

en økumenikk bygget på sannhet og nestekjærlighet. Disse to er nært knyttet sammen, og kan ikke erstatte hverandre. De konkrete retningslinjene for dette er bindende fremlagt i *Det økumeniske direktorium* fra 1993.

Vi kan skjelve mellom tre områder innen økumenikken.

- Først og fremst forholdet til de gamle østlige kirkene og til de ortodokse kirkene fra det første årtusen, som vi erkjenner som autentiske kirker i ekklesiologisk forstand, siden de, like som oss, har beholdt troen i sin fylde og den apostoliske suksesjon.
- For det andre minnes vi forholdet til de kirkesamfunn som oppsto direkte eller indirekte ut fra reformasjonen i det 16. århundre.
- Endelig har kristendommen i nyere tid sett en såkalt "tredje bølge", i de karismatiske og pentekostale (pinsekirkelige)

Faktisk blir alt ustabilt og meningsløst hvis vi ikke har en fast og bevisst tro på den levende Gud, Treenig og Én, på Kristi guddom, på korsets frelseskraft og på oppstandelsen.

Debatt

bevegelsene som oppsto i begynnelsen av det 20. århundre, og som siden har spredt seg over hele verden.

Derfor står økumenikken overfor en mangfoldig og differensiert virkelighet, preget av svært forskjellige trekk.

Gjenopprettelsen av det kristne brorskap er det viktigste og gledeligste resultat av økumenikken de siste tiårene. Dokumenter og overenskomster er viktige, men enda viktigere er dette at vi har gjenoppdaget at vi er brødre og søstre i Kristus, at vi har lært å sette pris på hverandre, og at vi sammen har lagt ut på ferden mot full enhet (*Ut Unum Sint* (1995) UUS 42).

Det grunnleggende prinsipp er vår felles trosarv, og at vi forblir trofast mot det som vi med Guds hjelp på allerede har oppnådd økumenisk. Vi bør så mye som mulig frembære et felles vitnesbyrd om vår tro i en stadig mer sekularisert verden. Dette betyr også å gjenoppdage og forsterke grunnlaget for vår tro. Faktisk blir alt ustabil og meningsløst hvis vi ikke

har en fast og bevisst tro på den levende Gud, Treenig og Én, på Kristi guddom, på korsets frelsekraft og på oppstandelsen. For dem som ikke lenger vet hva synd er, og hva det vil si å være viklet inn i synd, er synderens rettferdiggjørelse ikke relevant.

Det er en økumenikk bygget på sannhet og nestekjærlighet. Disse to er nær knyttet sammen, og kan ikke erstatte hverandre.

Det er bare ved å basere oss på vår felles tro at vi er i stand til tale om våre forskjeller. Og det må foregå på en klar, men ikke-polemisk måte. Vi må ikke krenke andres følelser eller være respektløse. Vi må være vitner om vår tros rikdom og skjønnhet, på en positiv og imøtekommende måte. Vi forventer samme holdning fra andre. Hvis dette skjer, vil vi og våre motparter være i stand til å virkeliggjøre det ensykliskaen "Ut Unum Sint" uttaler: ikke bare en utveksling av ideer, men av gaver som vil berike begge sider (UUS 28; 57). ■

Sr. Else-Britt Nilsen OP

Adresse:

B-BLAD

Retur: Tidsskriftet St. Olav.
Akersvn. 5, 0177 Oslo

Porto betalt
ved innlevering P.P.
Norge / Norvège

Katolsk tidsskrift for religion og kultur

“Midt på natten, da en dyp stillhet hersket overalt, fór ditt allmechtige ord ned på jorden fra din kongetrone. Det kom som en uovervinnelig kriger til det landet som var dømt til undergang, og bar med seg din ugjenkallelige befaling som et skarpt sverd.”

Visdommens bok 18,14-15